

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН КАНАДСЬКОЇ ПОЛІТИКИ
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 623 групи
Дема Галина Владиславівна

Керівник:

доктор політичних наук,
доцент **Макар В. Ю**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Макар В. Ю.

Чернівці – 2022

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена проблемі мультикультуралізму як політичного явища та соціокультурного чинника, особливостям вияву канадського мультикультуралізму та перспективи його подальшого розвитку.

Глобалізаційні процеси позначилися на трансформації світу та світового порядку. У ході глобалізації багато соціальних, політичних та економічних норм старого світопорядку поступово втратили своє значення, утвердилися нові реалії в зазначених сферах.

Ключові слова: мультикультуралізм, глобалізація, феномен «канадський мультикультуралізм», імміграція, багатоетнічний розподіл

ABSTRACT

The master's work is devoted to the problem of multiculturalism as a political phenomenon and sociocultural factor, the peculiarities of the manifestation of Canadian multiculturalism and the prospects for its further development.

Globalization processes have affected the transformation of the world and the world order. During globalization, many of the social, political, and economic norms of the old-world order gradually lost their significance, new realities in these areas were established.

Keywords: multiculturalism, globalization, the phenomenon of "Canadian multiculturalism", immigration, multiethnic distribution

Кваліфікаційна роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Г.В.Дема

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКТРИНИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ	8
1.1. Ідейні витoki, історичне підґрунтя та еволюція теорії «мультикультуралізму»	8
1.2. Мультикультуралізм у сучасному філософсько-культурологічному та політичному дискурсі	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ «КАНАДСЬКИЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ».....	39
2.1. Історичні, культурні та політичні передумови імміграції та багатоетнічного розподілу в Канаді	39
2.2. Державна підтримка та практичне здійснення політики мультикультуралізму в Канаді.....	46
2.3. Сучасна етнонаціональна політика Канади.....	56
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД.....	64
3.1. Досягнення та проблеми політики мультикультуралізму держави.....	64
3.2. Канадський досвід втілення політики мультикультуралізму для України	78
ВИСНОВОК.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	90
ДОДАТОК.....	100
SUMMARY.....	104

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізаційні процеси відіграли вирішальну роль у зміні світу та світового порядку. Під час розгортання цього величезного процесу багато соціальних, політичних та економічних норм старого світового порядку поступово втрачали своє значення, а нові реалії в цих сферах утверджувалися. Глобалізація, породжуючи масштабні еміграційні потоки по всьому світу, актуалізувала процеси мультикультуралізму, інтеграції та асиміляції різних груп та етносів, як в одній державі, так і на планеті в цілому. У цьому контексті мультикультуралізм, який виник як засіб захисту прав етнічних і релігійних меншин, у тому числі іммігрантів і корінних народів, спочатку розвивався як метод протидії асиміляції цих груп. Така асиміляція, яку використовували всі держави для захисту культурної ідентичності своїх титульних націй. І асиміляція, і мультикультуралізм мали досягти певного роду інтеграції як корінних жителів, так і іммігрантів, але ці типи інтеграції були явно різними. Асиміляція пропонувала інтеграцію шляхом приведення всіх груп населення до однакових стандартів цінностей, норм і прав конкретної держави та її суспільства. Канада обрала свій шлях об'єднання культур, сформувавши доктрину канадського мультикультуралізму.

Сьогодні проблема мультикультуралізму в Канаді, яка виникла орієнтовно в другій половині ХХ ст., породила значну кількість як прихильників так і опонентів, які висувають свої аргументи на захист чи критику цього явища. Різні оцінки та визначення, а головне, різні розуміння мультикультуралізму звучать не лише від політиків, партій та представників громадськості, організацій, а й від досить авторитетних учених і дослідників широко представлених гуманітарних знань.

Узагальнено мультикультуралізм представлений як: політика, спрямована на розвиток і збереження культурних відмінностей у даній країні та в світі в цілому, а також теорія чи ідеологія, що виправдовує таку політику. Таким чином, полікультурність є передусім завданням держави, яка

зацікавлена в консолідації суспільства. Інтерес держави, на думку У.Кимліка, полягає в тому, що «...іммігранти приносять із собою вищий рівень людського капіталу та можуть легко його використовувати».

Тому держава, яка проводить політику мультикультуралізму, повинна пропагувати ідеї толерантності в суспільстві та закріплювати їх у законодавстві. Принципи мультикультуралізму виникли в розвинених країнах, куди спрямовуються основні потоки іммігрантів як трудових та інтелектуальних ресурсів, так і різних груп населення. Серед цих країн Австралія, Канада, частково США, а нещодавно й Євросоюз, куди прямує майже неконтрольований потік іммігрантів із країн третього світу.

Сучасні соціокультурні, політичні та економічні процеси формуються переважно під впливом глобалізації. Глобалізація викликала масштабні еміграційні потоки по всьому світу, процеси інтеграції та асиміляції різних груп і етносів, актуалізуючи феномен мультикультуралізму. Сучасний мультикультуралізм має свої позитивні та негативні наслідки. Західний мультикультуралізм базується на принципах радикального лібералізму, який віддає перевагу індивідуальним правам над колективними. Між тим очевидно, що сьогодні слід говорити про універсальні права, притаманні як окремим індивідам, так і групам і колективам індивідів, націям, народам. Вибірковий підхід до відносин нерівності між різними групами суспільства необхідний, оскільки деякі з них є непереборними і навряд чи потребують зміни такої ситуації.

Мультикультуралізм тільки вступає в свою зрілість, і ще потрібно багато зробити для успіху цієї політики. Держава, яка проводить політику мультикультуралізму, повинна пропагувати ідеї толерантності в суспільстві та закріплювати їх законодавчо. Дієвий мультикультуралізм передбачає єдність і узгодженість державної політики, практики та ідеології. Необхідно визнати необхідність формування умов, сприятливих для розвитку позитивних форм мультикультуралізму. Серед них потрібно відзначити виважену політику держави, яка визначає норми мультикультуралізму.

В розвиненій державі мультикультуралізм має поширюватися серед різних етичних груп, народів, які в ній традиційно проживають. За такого підходу політика мультикультуралізму має бути спрямована на консолідацію всіх етнічних груп в єдине суспільство зі спільними цінностями та ідеалами, а також на визнання прав цих груп на культурну та етноконфесійну автономію.

Проблема багатокультурності є надзвичайно гострою й для сучасної України у контексті дискусій про співвідношення минулого, сучасного та пріоритетів майбутнього. З огляду на це, дослідження процесу формування та розвитку доктрини мультикультуралізму у Канаді є актуальним і своєчасним.

Вивченням феномену канадського мультикультуралізму займалися чимало зарубіжних дослідників серед яких У.Кимліка, Ч.Кукатас, М.Уолцер, А.Перотті, Р.Мавані, Р.Лі та інші.

Мета дослідження: проаналізувати сучасний стан мультикультуралізму як політичного явища та соціокультурного чинника, розглянути особливості канадського мультикультуралізму та перспективи його подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання:**

- визначити теоретичні засади дослідження доктрини мультикультуралізму;
- розглянути історичні, культурні та політичні передумови імміграції та багатоетнічного розподілу в Канаді;
- проаналізувати сучасну етнонаціональну політику Канади;
- окреслити проблеми та перспективи розвитку канадського мультикультуралізму;
- розглянути доцільність втілення політики мультикультуралізму для України.

Об'єктом дослідження – доктрина мультикультуралізму, її ретроперспектива та сьогодення.

Предмет дослідження – політика канадського мультикультуралізму: успіхи та загрози.

Методи дослідження передбачають застосування теоретичних загальнонаукових підходів, необхідних для вивчення обраної проблеми. Для вирішення поставлених завдань у роботі використані наступні методи дослідження: метод аналізу наукових джерел та періодичних видань, метод синтезу, історичний метод; описовий метод, метод узагальнення.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами до них, висновків, списку використаної літератури (104 найменування), додатку, містить 101 сторінку друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКТРИНИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

1.1. Ідейні витоки, історичне підґрунтя та еволюція теорії «мультикультуралізму»

Мультикультуралізм є предметом досліджень практично всіх соціальних наук сучасності. Феномен мультикультурності як особлива соціальна реальність пов'язаний з тим, що процес новітньої глобалізації поставив «віч-на-віч» народи всієї планети, створивши виклик їх культурної ідентичності. На наших очах розвивається новий соціокультурний процес безпрецедентної інтеграції життєвих світів людей, що належать до різних культур, мають різні цінності, традиції, звичаї. Ця інтеграція породжує безліч практичних проблем, вирішити які, спираючись на корпус гуманітарного знання, сформованого в колишніх історичних умовах, навряд чи можливо адекватно природі цих проблем. Це створило виклик уже не практичного, а науково-пізнавального рівня, сформувало запит на нові концептуальні бачення феноменів культури та культуротворчості, виник відповідний концептуальний апарат [23].

У процесі дослідження пов'язаних з цим різних аспектів глобалізації виник і набув широкого поширення терміна «мультикультуралізм». Будучи спочатку терміном, який позначав поняття відповідне новому, що тільки виникає цивілізаційному феномену, цей термін отримав застосування в предметних областях різних наук про людину і суспільство. Як звичайно буває з новими науковими термінами, у предметних галузях різних наук цей новий термін був наділений безліччю смислів, пов'язаних з різними аспектами рефлексії глобалізаційних процесів усіх сфер життя сучасних співтовариств. Відповідно до цього виникає і корпус теоретичного осмислення практик вивчення мультикультуралізму в різних сферах гуманітарного пізнання. Тому не дивно, що між теоретиками та практиками,

які вивчають дане явище, у наш час немає єдиного підходу у розумінні цього процесу.

Термін «мультикультуралізм» відносять практично до всіх сторін життя, що породжує неоднозначні трактування даного поняття. У зв'язку з цим перед дослідниками вже тривалий час стоїть завдання описати, що трактує поняття «мультикультуралізм» [51, с.7].

Теоретична концепція мультикультуралізму не визначена, проте цей концепт дуже популярний у різних галузях наукового знання, оскільки визнає цінність кожної культури, її унікальність, неповторність, неможливість ранжирування культур за певними ознаками. Мультикультуралізм є такою концепцією, яка спрямована на запобігання зіткненню культур за допомогою єдності цінностей, розвитку ідей толерантності по відношенню до «іншого». Припускають також, що мультикультуралізм є одним із способів запобігання наслідкам глобалізації [23].

В одній із доповідей про міграцію в світі, мультикультуралізм трактується як одна з моделей політики інтеграції, в якій вітається збереження, вираження та інколи навіть святкування культурної різноманітності. Цей підхід заохочує мігрантів до перетворення на повноправних членів суспільства з одночасним збереженням своєї культурної ідентичності. Він поєднує в собі визнання різних культур походження, традицій та світоглядів з певними універсальними цінностями, такими як верховенство права або гендерна рівність, які мають переважну силу над культурними відмінностями та гарантують однакові права для всіх. У цьому випадку формула інтеграції найкраще передається в образі мозаїки, що дозволяє групам з числа етнічних меншин жити пліч-о-пліч з більшістю, що становить суспільство [7, с. 132].

У категоріальному апараті сучасного гуманітарного знання мультикультуралізм має кілька схожих супутників, а саме: полікультурність та інтеркультурність. Першим є природний стан деякого регіону, який

характеризується наявністю великої кількості етнічних утворень. Друге поняття більше використовується у західній науковій літературі і є, по суті, зарубіжним аналогом мультикультуралізму з акцентом не так на політику, як на міжкультурну комунікацію. Полікультурність і монокультурність припускають панування однієї культури при різноманітності культурних норм і цінностей, представлених різними етнічними групами, які спільно формують унікальну культурну територію. У процесі розвитку теми мультикультуралізму сформувалася також і така думка, згідно з якою цей феномен слід розглядати в контексті відмінностей між полікультурністю/монокультурністю та мультикультуралізмом, де мультикультуралізм – це культурний плюралізм різних культур в єдиному просторі без панування будь-яких культур [23].

Історично мультикультуралізм виник у ХІХ столітті завдяки зусиллям культурних антропологів, які запропонували його як переконливу опозицію європоцентризму. Важливо підкреслити, що виникнення мультикультуралізму обумовлено не так очевидними юридичними та релігійними ідеями рівності всіх перед законом, Богом тощо, як невдало реалізованою політикою європейських держав у своїх колоніях, яка «пробуксовує» в якісно іншому соціокультурному оточенні. Іншими словами, мультикультуралізм виник як більш тонка і, отже, більш ефективна стратегія політичного менеджменту [16, с.45].

Як сучасна ідея, мультикультуралізм розвинувся в епоху після Другої світової війни як відповідь на посилені вимоги культурного та релігійного визнання груп меншин у західних демократіях. Його мета – визнання груп меншин як окремих спільнот зі своїми власними асоціаціями та соціальною інфраструктурою. Це визнання означає більшу «репрезентацію в суспільстві або громадянській сфері їхньої етнічної, культурної, мовної та/або релігійної ідентичності», яка відрізняється від більшості населення.

Мультикультуралізм виник як інтелектуальна реакція на концепцію «плавильного котла», що панувала в США в ХХ ст., став своєрідним актом

визнання безплідності асиміляційної політики, спрямованої на культурну гомогенізацію поліетнічних спільнот. В.С. Малахов пише про це так: «Аж до середини ХХ ст. держави, побудовані на ідеалах ліберальної демократії, дотримувались загальної стратегії націобудування, а саме: проводили форсовану асиміляцію культурних меншин. Незалежно від походження цих меншин, від них очікували розчинення в «плавильному котлі» нації, яка вже існує, або формується. Незважаючи на суттєві відмінності між «національними державами» Старого Світу та «імміграційними країнами» Західної півкулі, для ліберальних демократій цього періоду була характерна орієнтація на традиційний ідеал нації як згуртованого співтовариства. І тут і там культурні відмінності розглядалися як у принципі переборні і були предметом громадських дискусій.

Приблизно з другої половини 60-х років асиміляторська стратегія починає зазнавати ревізії. Протягом двох наступних за 60-ми десятиліть різні держави демократичного світу приходять до тієї чи іншої форми визнання культурного різноманіття. Вони перестають вважати культурну неоднорідність тим, що підлягає подоланню чи усуненню» [14, с. 66].

У літературі, присвяченій мультикультуралізму, як правило, відзначаються два основні фактори, що сформували справжню політичну та соціокультурну ситуацію. Перший фактор – це демократичний рух 1960–1970-х рр., що включав боротьбу меншин (етнічних, релігійних, сексуальних) та жінок за свої права. Зокрема, ця боротьба велася за подолання расової (наприклад, щодо чорношкірих у США) та гендерної (підпорядковане становище жінки) асиметрії, викорінення існуючих у західному суспільстві соціальних нерівностей. Другий і, можливо, найістотніший чинник – це «безпрецедентні» міграційні потоки, посилення яких припадає приблизно на цей час (1960–1970-е рр.). Йдеться про приплив до благополучних західних країн великої кількості мігрантів з бідних країн Азії, Північної Африки (Магриб) та Близького Сходу. Прагнення мігрантів з цих регіонів світу покращити власне матеріальне та соціальне становище збіглося з потребою

економік розвинених країн у дешевій робочій силі, а також з бажанням цих країн покращити свою демографічну ситуацію (у зв'язку зі стрімким старінням населення Заходу). Внаслідок цих процесів частка мігрантів (легальних та нелегальних) у загальному складі населення розвинених країн Заходу збільшилася в кілька разів і сьогодні становить (у різних державах по-різному) від 5 до 20 % населення (а в мегаполісах цей відсоток ще більший і доходить часом до 50 %, включаючи як самих мігрантів, і їх нащадків) [17, с. 58].

У цих умовах Захід був змушений реагувати на ситуацію, що отримала в літературі назву ситуації культурного плюралізму (або культурного різноманіття). Термін застосовувався в Канаді у 60-х роках для позначення сформованого стану етнокультурного, расового, релігійного розмаїття населення. У науково-політичний побут цей термін остаточно увійшов у 1971-му, коли в Канаді уряд прем'єр-міністра П'єра Е. Трюдо ухвалив Офіційний акт про мультикультуралізм. Окрім Канади, мультикультуралізм є державною політикою Австралії, де це поняття стало використовуватись, починаючи з середини ХХ ст. Уряд країни повторював панєвропейську концепцію «плавильного котла», характерну для США, проводячи свою расистську політику Білої Австралії, за якої імміграція розглядалася як не безпечна для нації, тільки в тому випадку, якщо вона була обмежена білими європейцями, переважно англосаксами. Але австралійський економічний бум 50-х років ХХ століття зробив країну більш толерантною – британської імміграції стало недостатньо для потреб зростаючої економіки [14, с. 65].

Потужний торговий блок, що формувався з Південно-Східною Азією і особливо Японією, підштовхував до того, щоб відкрити двері висококваліфікованим емігрантам з неєвропейських країн, нарешті, відтік австралійців назад до Європи в цей час створював необхідність поповнення трудових ресурсів. Все це і призвело до швидкої відмови Австралії від заборони на небілу імміграцію. Вже до 70-х років ХХ ст. економіка пішла на спад і небіла робоча сила була не потрібна у таких масштабах, тому державна

австралійська політика переорієнтувалася на мультикультурні моделі адаптації іммігрантів останньої хвилі, яка вже не формулювалася у поняттях асиміляції.

У Сполучених Штатах мультикультуралізм виник у 1970-ті роки. Але не можна стверджувати, що для цієї країни мультикультуралізм був чужорідною проблемою. Увага до проблем культурного розмаїття та негомогенності американської культури не стала новою для США. Саме ці риси власної культури хвилювали і досі хвилюють американську націю з початку усвідомлення себе нацією окремою, що відрізняється від європейської. Як проблематика різноманітності та відмінності мультикультуралізм загалом був спочатку закладений в американську традицію, частиною якої він став, змінивши уявлення про саму традицію. Але у США мультикультуралізм набув додаткового відтінку. У США, на відміну від Канади, існує синкретична ідеологія «плавильного котла», при цьому плюралістична національна ідентичність. У мультикультурної ідеї етнічне відродження і культурний шовінізм швидко переросли рамки лише раси та етносу і включили такі елементи, як стать, сексуальну орієнтацію, клас тощо [11].

Надалі мультикультуралізм став фіксуватися у зв'язку з новою хвилею неєвропейської міграції, яка наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ століття торкнулася таких європейських країн як Італія, Греція, Португалія, Іспанія, Ірландія, які самі раніше були джерелами міграційних потоків. Франція в 1995 р. мала 11% населення, яке народилося за її межами, Західна Німеччина зазнала масованого заселення неєвропейськими народами в 60-х і 80-х рр., у Швеції в середині 90-х 10% населення були вихідцями з-за кордону. На початку 90-х років ХХ століття п'яту частину жителів Лондона, четверту частину населення Брюсселя чи Франкфурта становили емігранти [14, с.63].

У Старому Світі ідеї мультикультуралізму отримали офіційне визнання після приходу до влади лейбористів у Великій Британії у 1997-му та уряду СДПН/Зелених у 1998 р. у ФРН. Модель мультикультуралізму передбачає

легітимацію різних форм культурної інаковості, яка лаконічно виражена у формулі «інтеграція без асиміляції». Це має на увазі, що в межах однієї держави співіснують різні етнокультурні, конфесійні тощо утворення, які мають право на публічну репрезентацію та збереження своїх особливих рис, способу життя, продиктованого культурною специфікою. Проте мультикультуралізм – це також спосіб контролю та регуляції мультикультурної мозаїки за допомогою соціальних механізмів [17, с. 58].

Отож, поступово у США та західноєвропейських державах мультикультуралізм став офіційною політикою. Проте розуміння його сутності залишалось і залишається дискусійним. Найбільш поширеними є дві версії (стратегії) мультикультуралізму. Перша передбачає взаємодію та взаємопроникнення етносів та культур на основі активної міжкультурної комунікації індивідів у полікультурній державі, суспільстві. Мультикультуралізм бачиться у такому випадку політикою забезпечення етнокультурним групам умов незалежного саморозвитку у межах індивідуального методу організації та функціонування. При цьому індивіди, етнічні групи зберігають свою ідентичність, але приймають чи змушені приймати цінності та норми, «правила гри», що склалися в даному мультикультурному суспільстві, активно спілкуються з представниками різних етнокультурних утворень.

Друга версія мультикультуралізму спирається на принцип sandwich-цивілізації («бутербродної цивілізації»). Фактично вона є різновидом концепції національно-культурної автономії. Її суть полягає у визнанні існування в рамках певного суспільства (держави) тих груп населення, які мають абсолютну незалежність. Вони входять до складу єдиного державного утворення, але при цьому не змішуються і не проникають одна в одну, лише стикаючись як частини одного «багатошарового бутерброду». Держава в цьому випадку покликана вирішувати лише деякі загальні адміністративні питання [22, с. 83].

Близькою версією мультикультуралізму є так званий *мозаїчний мультикультуралізм*, який, на думку В. А. Мамонової, передбачає наявність у межах одного державного утворення спільностей, що чітко розділяються, зберігають свої межі, подібно до елементів мозаїки [22, с. 84]. Власне мультикультуралізм у такій ситуації постає як спосіб регулювання культурної мозаїки за допомогою соціальних механізмів: «*Мозаїчний мультикультуралізм* передбачає певний набір механізмів, які забезпечують його довгострокове функціонування: егалітарна взаємність, добровільне самозарахування, свобода виходу та асоціації». Ці два розуміння мультикультуралізму знаходять у тій чи іншій мірі втілення у його наступних концепціях:

- «*жорсткий*» *мультикультуралізм* У. Кімлика (ліберальний культуралізм). У. Кімлика – канадський політичний філософ, автор теоретичних праць з мультикультуралізму та мультикультурного громадянства. У. Кімлика – прихильник теорії лібералізму. У роботі «Ліберальна рівність» він приділив пильну увагу проблемі захисту так званих основних свобод, під якими розуміються звичайні громадянські політичні права, які визнаються в ліберальних демократіях: право голосувати, право балотуватися на будь-яку посаду в державі, право на законний суд, свободу слова, декларація про пересування. Наслідком базового принципу демократії – рівності прав – є теза про рівність можливостей. Однак на практиці рівність прав та можливостей не реалізується. Загальні громадянські права не враховують специфічні права окремих груп. Модель «громадянства як прав» малоефективна, оскільки призводить до маргіналізації різних спільностей щодо соціально-економічного статусу чи культурної ідентичності. Це означає, що, з погляду Кімлика, загальнонаціональна, загальнокультурна ідентичність, заснована на ідеї рівності та громадянства, насправді не враховує індивідуальних чи групових, зокрема етнонаціональних, моделей. У зв'язку з цим національні чи інші, наприклад сексуальні, меншини мають бути наділені додатковими правами. Так, ліберальна держава, зокрема США,

повинна створити меншості умови, що компенсують необхідність інтеграції, нехай навіть часткової, у ширше національно-культурне ціле через проведення спеціальної політики підтримки базисних цінностей культур цих меншин;

- «м'який» мультикультуралізм Ч. Кукатаса. Чандрен Кукатас, британсько-американський політолог, професор політичної теорії лондонської школи економіки. Виникнення проблеми мультикультуралізму у статті «Теоретичні основи мультикультуралізму» він пояснює припливом іммігрантів: «...багато людей хочуть залишитися у країні, куди приїхали. Саме у зв'язку з цим постає питання: як культурне різноманіття можна вважати прийнятним і ставитися до нього терпимо і як забезпечити гармонію в цих умовах? Коли в рамках одного суспільства співіснують люди з різними культурними традиціями, необхідно вирішити низку проблем, щоб забезпечити чіткі та таких, що влаштовують всіх, правила гуртожитку. Так, потрібна спільна згода не лише щодо того, які норми поведінки вважати прийнятними чи обов'язковими у громадських місцях, а й які питання можуть легітимно вважатися прерогативою держави». Проблема полягає в тому, що у різних культурних спільностей своє уявлення про правильне і неправильне, належне і неприйнятне [22, с. 85].

Є певні характеристики, які широко визначають мультикультуралістичну думку. По суті, усі мультикультуралісти вірять у важливість спільноти у становленні та формуванні особистості; отже, вони розглядають громаду як основне джерело розвитку та практики незалежності, самоповаги та гідності. Відповідно, мислителі-мультикультуралісти вважають культурні чи релігійні аспекти ідентичності громадян політично релевантними та вважають їх легітимним джерелом суспільних запитів. Тому мультикультуралісти стверджують, що має відбутися політична, інституційна та правова реконструкція, щоб відобразити потреби, інтереси та ідентичність груп меншин і врахувати групову культурну самобутність [68].

Один з основоположників теорії мультикультуралізму Ч. Тейлор виділяє як основні категорії «автономію», «визнання» та «ідентичність», як результат визнання іншими «автентичності та оригінальності» особистості. Тейлор вважає, що «ми формуємося у процесі визнання іншими», і тому основною умовою захищеності та свободи індивіда є різноманітність форм життя [99, р.64]. У розумінні Тейлора мультикультуралізм – це форма самоствердження, це не лише боротьба індивідів за визнання, а й вимога визнання оригінальності, своєрідності та рівнозначності груп. Для Тейлора окремі культури є незалежні сутності; і будь-який індивід може існувати лише як частина тієї чи іншої культури. Якщо розглядати окрему культуру як будівельний камінь будівлі суспільства, то можна висунути лише одну моральну вимогу – наблизитися до цих культур, пам'ятаючи про їхню рівнозначність. Тейлор вважає, що «культури, які протягом тривалого часу утворюють смисловий обрій для великої кількості людських особин з різним характером і темпераментом, іншими словами, що виражають їх розуміння доброго, святого і гідного захоплення, майже безперечно містять у собі щось, що заслуговує на наше захоплення і повагу, навіть якщо у цих культурах є багато, що ми б з огидою відкинули» [99, р. 72].

Проблема толерантності протягом багатьох років залишається центральною у філософських працях Майкла Уолцера. «Предметом мого дослідження, – писав він, – є терпимість або, краще сказати, те, що робить мирне співіснування груп людей з різною історією, культурою та самосвідомістю, адже саме завдяки терпимості таке співіснування стає можливим» [21, с. 371]. М. Уолцер, аналізуючи типи толерантності та їх розвиток, звертав увагу, що толерантність уможливорює існування відмінностей; відмінності ж зумовлюють необхідність терпимості. Уолцер, розглядаючи толерантність як соціально значиму характеристику, визначає її як особливий позитивний спосіб прийняття відмінностей, який унеможливорює розвиток конфронтацій і ксенофобій.

Серед найважливіших аспектів, які М.Уолцер розглядає у своїй роботі «Про толерантність», можна виділити наступні: виявлення типів толерантних режимів; розгляд проблеми плюралізму іммігрантської спільноти; введення поняття громадянської релігії як набору політичних доктрин, меморіальних дат, історії оповідань, ритуалу, за допомогою яких держава зберігається в душах своїх громадян, які нещодавно отримали громадянство, автор стверджує, що цивільні релігії здатні терпіти один одного лише всередині міжнародної спільноти, але ніяк не всередині єдиного внутрішнього режиму; визначення поняття культурної інтервенції; осмислення питання про те, як терпіти нетерпиме.

У реаліях сучасності, що змінилися, головною ознакою є культурний плюралізм. М. Уолцер звертає увагу саме на цю обставину.

Пропонована М. Уолцером типологія толерантності покликана показати все різноманіття тих взаємодій між людьми, групами, спільнотами, які можна розуміти як толерантні. Фактично розгляд цих видів запроваджує аналіз тієї характеристики толерантності, за якою толерантність до відмінностей сама по собі є різною: як моральний вибір, як психологічна властивість, як така, що звільняє людини від влади і примусу.

М. Уолцер пише про п'ять можливих типів терпимого ставлення до відмінностей:

- відсторонено-покірливе ставлення до відмінностей в ім'я збереження світу. Даний тип характерний переважно для суспільств XVI-XVII століть і пов'язаний із встановленням конфесійної терпимості після тривалого гоніння прибічників одних релігій іншими. Терпимість у цьому випадку обґрунтовується тим, що розбіжності у поглядах, які стосуються питань істини та основних моральних, правових, політичних норм, не перешкоджають нормальному функціонуванню суспільства;

- позиція пасивності, розслабленості, милостивої байдужості до відмінностей. Толерантність тут постає як повага до іншої людини, яку неможливо зрозуміти і з якою практично неможливо взаємодіяти, оскільки

спільності не перетинаються, існуючи в різних культурних світах з різними цінностями;

- своєрідний моральний стоїцизм – принципова згода з тим, що й інші мають права, навіть якщо їх спосіб користування цими правами викликає ворожість. Можна назвати таке терпиме ставлення до інших спільнот і груп поблажливістю до слабкості інших, поряд з деякою часткою зневагою до них, оскільки людям природно вважати цінності своєї культури найкращими з усіх можливих;

- відкритість щодо інших, цікавість, повага, бажання прислухатися та вчитися;

- захоплене прийняття відмінностей, пов'язане або з естетичним схваленням, коли відмінності сприймаються як культурне різноманіття, або з функціональним, коли відмінності виступають як невід'ємна умова розвитку людства, що надає кожному повноту свободи вибору [6, с. 56].

Необхідно відзначити, що при всій своїй моральній переконливості і простоті принцип толерантності видається чимось утопічним, але не більш утопічним, ніж та ж практика ненасильства. Проте сам утопізм не знижує позитивного звучання тієї чи іншої ідеї. Толерантність як принцип мирного співіснування відмінностей повинна розділитися всім суспільством, усіма його структурами, на всіх його рівнях, а не лише переважною більшістю. Уолцер також наголошує, що різні форми толерантності доречні кожна у своєму історичному, національному та культурному контексті.

На підставі висунутих ним ідеально-типових моделей Уолцер виділяє п'ять версій «толерантного режиму» (багатонаціональна імперія, міжнародне співтовариство, консоціативний устрій, національна держава, емігрантське суспільство) і, крім того, робить розгляд складних, змішаних випадків – Франції, Ізраїлю, Канади. Ця історико-типологічна частина доповнюється свого роду факторним аналізом. Диференційований розгляд класових, владних, гендерних, релігійних відносин задає простір «практичних»

проблем, оскільки автор зацікавлений у практичній стороні питання – соціального здійснення толерантності.

У визначенні тематики відмінностей Уолцер не наражає на культурні відмінності теоретичної «репресії» і з порога відмовляється від «поганого утопізму» пошуку найбільш «досконалого», в сенсі терпимості, режиму. «Навіть найкраще з політичних установ, – визнає він, – є таким у співвіднесенні з історією та культурою того народу, життя якого воно має намір облаштувати» [21, с. 372]. Будучи відокремленим від критичної радикальності можливих на цьому ґрунті висновків, визнання вирішальних відмінностей у культурних картинах світу надає тексту відтінок релятивізму. Сам автор не вважає, що релятивізм – це добре і поспішає обмежити його чимось абсолютним. «Нестримного релятивізму, – пише він, – я не підтримую, бо жодний соціальний устрій і навіть жоден його аспект не є втіленням морального вибору, якщо не забезпечать того чи іншого варіанта мирного співіснування (стверджуючи тим самим основні людські права)» [21, с. 372].

Релятивізм і етноплюралізм, що допускаються Уолцером, насправді обмежені. Визнання культурних відмінностей не йде в нього так далеко, щоб осмислити саму проблематику терпимості як культурно-відносну. Він вводить феномен культурних відмінностей у контекст проблематики толерантності, але жодною мірою – проблематику толерантності в контекст культурних відмінностей.

Уолцер не вважає, що тема толерантності, у тому вигляді, як вона обговорюється тепер, у тому числі і в його книзі, належить сфері ліберальної політичної культури. Більше того, у деяких місцях він сам дає читачеві можливість засумніватися у культурному нейтралітеті толерантності. Зокрема, говорячи про її релігійний аспект, Уолцер зауважує, що «толерантність... дала усіляким групам певний шаблон пристосування до протестантської моделі» [21, с. 373].

В міркуванні про толерантність інтелектуальна та особистісна позиція Уолцера набуває швидше апологетичного характеру. Відомий прибічник доктрини мультикультуралізму, Уолцер виступає ідеологом терпимості у повному, зокрема, і критичному значенні слова «ідеологія» [6, с. 57]. Тому що, по-перше, він ідеалізує соціальні функції толерантності, намагаючись надати їй універсального нормативного значення; по-друге, Уолцер приймає як позитивну і підлягає збереженню інституційну модель забезпечення толерантності, яку виявляє у своєму емігрантському суспільстві США, і, ширше, у суспільстві взагалі.

Таким чином, Уолцер виразно прагне повідомити ідеї терпимості зміст універсального етико-політичного ідеалу. І це прагнення змушує його бути категоричним. «Почну, – пише він, – зі твердження про те, що мирне співіснування (йдеться про певний тип мирного існування, до якого не відноситься співіснування господарів і рабів) завжди є благо» [21, с. 373]. Це положення надає терпимості характеру загального і необхідного «блага».

Не можна залишити поза увагою зауваження щодо «певного типу мирного співіснування». Поєднане з першим твердженням воно насправді має на увазі друге, цілком самостійне. Чому мирне співіснування господарів і рабів вилучено з абсолютної доброти мирного співіснування взагалі – це не може бути зрозуміло інакше, ніж у світлі додаткових передумов. Узагальнено кажучи, у світлі утвердження рівної гідності всіх людей.

«Режим толерантності» можна зрозуміти як щось більш визначене, ніж режим, відзначений толерантністю. До останніх Уолцер відносить, окрім суспільств сучасного типу, також і багатонаціональні імперії, де атмосфера етнорелігійної толерантності можлива завдяки особливому сенсу імператорської влади, що споруджує її над культурними відмінностями включених спільнот. Імперії толерантні, але не через свою відданість принципам толерантності. Толерантність ліберальних національних держав і емігрантських спільнот, навпаки, передбачає і включає прийняття ідеології толерантності. Саме ідеологія толерантності гарантує тут соціальну практику

толерантності, і у зв'язку одного з іншим толерантність досягає своєї повноти як режим. Режим, який у деяких відносинах, безумовно, відзначений толерантністю, а в деяких – ні. Цю напругу, що виникає між чеснотою терпимості та ідеологією або режимом терпимості, Уолцер не обходить стороною.

Він визнає, що режим толерантності – у тому вигляді, як він реалізований у ліберальних національних державах та емігрантських суспільствах – має виражений зрівнювальний ефект. І, отже, толерантність не містить внутрішньої суперечності. Викликаний необхідністю «охороняти відмінності», толерантний режим сучасних суспільств усуває їх. Поширення духу терпимості (з супутнім йому філософським змістом) через систему освіти, через поширення символів у масовій культурі так само необхідне для відтворення толерантного режиму, наскільки згубно для відтворення культурної своєрідності спільнот. Насамперед і переважно – тих спільнот, які за своєю історією, своєю внутрішньою логікою не ліберальні. Уолцер позначає тут проблему: «Внутрішньо нетолерантні та неліберальні групи (до таких належить, наприклад, більшість церков) можуть бути терпимі лише як добровільні асоціації. Але чи слід терпіти їх у вигляді таких автономних утворень, яким дано повноваження здійснювати примус у щодо своїх членів?» [21, с. 374].

Традиційні імперії, де культурні спільноти є переважним об'єктом толерантності, схильні залишати за ними такі повноваження; відповідь ліберальних режимів, які роблять предметом толерантності індивідуальний вибір громадянина, – негативний. Уолцер не приховує репресивний сенс правового універсалізму, що орієнтується індивіда. Можливість збереження їхнього способу життя, пише Уолцер про народи-аборигени Канади, аж ніяк не очевидна ... в умовах автономії, що встановлюється в ліберальних межах: історично їх спосіб життя не є ліберальним [21, с. 374]. Гарна нагода переконатися, що рішення, толерантного у всіх відносинах, може й не бути, і принциповий вибір полягає не в тому, бути толерантними чи ні, а в тому, на

якому рівні розгляду та існування бути толерантними. Уолцер вважає, що абстрактна толерантність, реалізована лише на рівні індивідів, найчастіше перетворюється на інтолерантність лише на рівні спільнот, що він розглядає як реально функціонуючі життєві єдності. Таку інтолерантність теоретики етноплюралізму називають «етноцидом».

Схильність до «етноциду» навряд чи є привілеєм «архаїчних» племен. Вона існує в суспільстві у вигляді нетерпимого ставлення до іншого, до чужих, індивідів, які з якихось причин не відповідають тому, як вони мають виглядати, поводитися і т.д. Втім, для найширшого кола культурних, етно-релігійних угруповань толерантний режим виступає витонченою формою асиміляції, що нейтралізує. Так чи інакше, у ліберальних національних державах та емігрантських суспільствах дія культурних відмінностей усунута у область приватного життя. Звичай, віра, національність – приватна справа громадянина. Толерантність, за словами Уолцера, забезпечує саме життя і ставить культурні відмінності нижче того порога значущості, за яким можливе функціонування живих, ефективно відокремлених та ефективно консолідованих груп [21, с. 375].

Ще одним теоретиком мультикультуралізму є У.Кімліки. Основою теорії американського мультикультуралізму та мультикультурного громадянства теоретика є утвердження принципів лібералізму, які, на його думку, є запорукою стабільності та процвітання суспільства. Основний концепт У. Кімліки можна висловити в наступному судженні: ми ставимося до людей як до рівних, якщо усуваємо не всі нерівності, а лише ті, які завдають комусь шкоди [10, с. 244]. Нерівність можна вважати прийнятною, якщо вона приносить усім користь, сприяє розвитку суспільно-корисних талантів та видів діяльності. У. Кімліка приділяє особливу увагу захисту так званих «основних свобод», які розуміються як звичайні громадянські політичні права, які визнаються в ліберальних демократіях, а саме: право голосувати, право балотуватися на будь-яку посаду в державі, право на законний суд, свободу слова, декларація про пересування. На переконання

Кімлика, якщо у суспільстві визнається рівність можливостей, то мій успіх чи невдача у досягненні будь-якої мети залежатиме від моєї поведінки, а не від моєї расової, класової чи статевої приналежності.

Автор вважає, що наявність в індивідів нерівних часток соціальних благ вважається справедливим, якщо індивіди заслужили ці нерівності, тобто якщо ці нерівності є результатом вибору та індивідуальних дій. Нерівність у природних здібностях і соціальному становищі не можна визнати справедливими – це висновок, що випливає з концепції У. Кімліки, який справедливо передбачає, що нашої заслуги в тому, що ми належимо до будь-якої раси, статі, класу, маємо від народження фізичні особливості, немає.

Класичні ліберальні принципи найбільш близькі до вимог зовнішнього захисту, що зменшує незахищеність меншості перед рішеннями більшості в суспільстві. Також класична ліберальна справедливість не може прийняти таких прав, які б дозволили одній групі експлуатувати або утискувати інші групи, як, наприклад, апартеїд. Зовнішній захист є законним, якщо він підтримує рівність між групами, визнаючи відсутність переваг або незахищеності, якими володіє конкретна група. Таким чином, класичні ліберальні погляди висувують вимоги наявності свободи всередині меншості та рівності між більшістю та меншістю.

Обговорюючи проблему політичної рівності в полікультурному суспільстві, У. Кімлик поглиблює та загострює проблему значущості та статусу прав меншин. Він вважає, що національні меншини мають право вважати себе культурно-дистинктивними спільнотами лише за умови, що вони самі керуються ліберальними принципами. На думку Кімліки, лібералізм і терпимість і історично, і концептуально нерозривні. І саме віротерпимість стала одним із історичних коренів лібералізму.

Міркування У. Кімліки неминуче призводять його до розгляду проблеми можливості/неможливості нав'язування лібералізму у вигляді сили. Це питання, поставлене Кімлікою, є винятково актуальним, особливо на тлі сучасних протиріч глобалізації та культурної інтервенції.

Ліберальні цінності повинні затверджуватись за допомогою освіти, переконання та фінансової підтримки. Ні за межами держави, ні всередині держави неможливий розвиток лібералізму через насильство, відносини між національними меншинами та між державою мають визначатися діалогом.

У. Кімліка вважає, що держава не може відокремитися від етнічних проблем та етнічності в цілому. Він визнає, що вимоги низки етнічних та релігійних груп на надання державної фінансової підтримки деяких культурних заходів є справедливими, маючи на увазі акції, які працюють на підтримку та утвердження багатства та різноманітності культурних ресурсів. Це підвищує стабільність у суспільстві та усуває нерівність між етнічними та релігійними групами. Без певної фінансової підтримки держави багато національних меншин можуть просто зникнути, втратити свою культурну ідентичність. Кімліка виступає за культурний ринок. Водночас У. Кімліка справедливо ставить питання наступного характеру: по-перше, питання про причини, через які суспільство має підтримувати культурне розмаїття чи своєрідність; по-друге, питання необхідності вивчення мов іммігрантів разом із державною мовою, і, по-третє, питання громадянства, з яким безпосередньо пов'язана проблема толерантності чи терпимості [6, с. 56].

Існують також значні відмінності між мислителями-мультикультуралістами та їхніми відповідними пошуками розробки нових рамок пристосування. Базуючись на їхніх різних поглядах на лібералізм, культуру та релігію, існує класифікація мультикультуралізму на три типології, а саме: ліберальних мультикультуралістів, моральних мультикультуралістів та інституціоналістських мультикультуралістів.

Ліберальні мультикультуралісти, такі як Вілл Кімліка та Чандрен Кукатас, надають ліберальне обґрунтування права на культурну практику. Вони пов'язують ідеал особистої автономії з колективною ідентичністю та членством, де досягнення першої залежить від доступності та збереження другої. Ліберальні мультикультуралісти стверджують, що лібералізм, якщо його правильно зрозуміти, є найкращою парадигмою для примирення

універсальних політичних принципів із культурним розмаїттям у вирішенні суспільної нерівності між групами меншин [63, с. 259].

Моральні мультикультуралісти, такі як Чарльз Тейлор, Джеймс Таллі та Моніка Мукерджі, з іншого боку, проголошують, що люди розвивають саморозуміння та самоповагу як члени спільноти. Тому, щоб забезпечити моральну автономію індивідів, а також захистити їхні здібності та процвітання, слід визнати моральний характер культурної та релігійної приналежності [68, с. 200; 71, с. 190]. Моральні мультикультуралісти дотримуються ширших концепцій моралі та прав, ніж ліберальні мультикультуралісти, і критикують ліберальний універсалізм за те, що він недостатньо підтримує визнання різноманітних нормативних систем [71, с. 26].

Інституціоналісти-мультикультуралісти, такі як Аелет Шачар і Вейт Бадер, стверджують, що люди з різними версіями хорошого життя матимуть різноманітні суспільні потреби, які вимагають різних суспільних послуг, як у глибоко морально різноманітних суспільствах. Таким чином, актуалізація рівності є поза межами досяжності ліберальної держави та її інституцій, особливо коли йдеться про пристосування організованих релігій, які мають власні юрисдикційні рамки [16, с.10]. Відповідно, вони пропонують «певну регульовану взаємодію між релігійними та світськими джерелами права, доки базові права, гарантовані громадянством, залишаються непорушними» [61, с. 133]. У той час як ідея пристосування меншин у ліберальному мультикультуралізмі більше базується на перерозподілі, моральні мультикультуралісти та інституційні мультикультуралісти відповідно звертаються до визнання на нормативних засадах та юрисдикційних рівнях. Проте всі ці три підходи пов'язують свої заклики до мультикультурного пристосування через обґрунтування, що ґрунтується на правах людини.

Меншини мають бути визнані «як правом», і тому визнання меншин є постійною «проблемою прав людини» [56, с. 7].

Ліберальний мультикультуралізм виник із внутрішньої критики та зусиль розширити роулзівський напрямок сучасного лібералізму, оснастивши його більш плюралістичними та культурно відповідними інструментами. Як батько-засновник, Вілл Кімліка висловлює конструктивну критику ортодоксального лібералізму, який тісно пов'язаний із напрямками Роулза та Дворкіанства, за його нехтування культурою. Ліберальний мультикультуралізм Кімліки звертається до сильної індивідуалістичної моральної онтології ортодоксального лібералізму через брак розгляду культурних благ як нормативно релевантних для політичної теорії [42, с. 152]. Дотримуючись класичного лібералізму Дж. С. Мілля, Кімліка стверджує, що робота з людьми, які є частиною культурних спільнот, формуються ними та розвиваються в них, вимагає не лише роботи з самими людьми, але й з їхніми організованими спільнотами. Цінності та права лібералізму не є статичними, а радше динамічними та прогресивними, коли йдеться про культурні вимоги. Таким чином, пропонується більш глибокий і комплексний розгляд благ у ліберальних правах, де культура потрапляє в категорію первинного блага для існування спільного членства як права людини [43, с. 75].

Закликаючи до перегляду розуміння лібералізму, Кімліка вважає лібералізм Просвітництва найбільш розширеною та об'єктивною парадигмою та стверджує, що моральні цінності, які формують провідні політичні інституції, або те, що Ролз назвав би «базовою структурою» політичного суспільства, повинні бути ліберальним. Відповідно, він пропонує просування плюралізму, часто з сильним натяком на ключові ліберальні цінності, такі як автономія, толерантність, рівність можливостей і свобода [47, с. 44]. По суті, він розробляє послідовну теорію культурного розмаїття, забезпечуючи баланс між правами людини та культурними правами шляхом нового тлумачення ліберальних принципів. Щоб забезпечити цей баланс, Кімліка [43, с. 91] стверджує, що сучасні підходи до ліберального мультикультуралізму не є ізольованим рухом, а радше «новим етапом у

розкритті культури прав людини» [43, с.106] стверджує, що мультикультурні реформи виникли і є продовженням лібералізму Просвітництва та загального дискурсу про права людини. Він зауважує, що члени історично підпорядкованих груп вимагають мультикультурних реформ як «права», як невід'ємної частини більшого процесу революції прав людини, щоб наблизитися до історичної ієрархії та підпорядкування, яким вони були піддані [59].

Культури меншин, які досягають особливих прав, згідно з Кімлікою, можуть надати їм простір можливостей не лише для насолоди своєю культурною ідентичністю, але й для досягнення своїх основних прав людини [46, с.97].

1.2. Мультикультуралізм у сучасному філософсько-культурологічному та політичному дискурсі

У сучасному науковому та соціально-політичному дискурсі, що відображає широкий спектр теорій, концепцій та підходів до вивчення проблеми національної ідентичності, однією з значущих є теза про те, що розвиток національних суспільств відбуватиметься під знаком мультикультуралізму та транскультурації. Мультикультуралізм, що формується під впливом глобальних міграційних процесів, пов'язаних з непропорційним зростанням чисельності населення планети, модернізації та віртуалізації фінансово-економічного сектора, що все більше відривається від реальної економіки, посилення ролі транснаціональних компаній тощо, виступає не стільки однією з можливих альтернатив, скільки настійною необхідністю вивчення [9, с.137].

Актуальності вивченню проблематики мультикультуралізму сьогодні надають глобальні міграційні процеси, які стали на зламі тисячоліть найпотужнішим дестабілізуючим фактором сучасної міждержавної взаємодії

та внутрішнього соціального «порядку». Глобалізація розуміється як фактор дестабілізації, оскільки в межах національних держав імміграція набуває проблемної форми не стільки через складності інтеграції «свого» та «чужого» (цей досвід добре відомий у різних національних і культурних традиціях), скільки через обсяги, масовість імміграційних потоків, що змінюють у порівняно короткі терміни етнокультурний і соціальний вигляд національних утворень, що склалися історично. Наростання імміграційного тиску на західноєвропейські держави та інші індустріально розвинені країни світу останні кілька десятиліть ХХ ст. настільки велике, що ні національна держава (у її звичному розумінні), ні її центральна культурна система (Е.Шілз) впоратися з нею в повному обсязі та у звичному інтеграційному, асиміляційно-диспаратетному модусі вже не можуть. Це означає, що колишні форми міжкультурної, міжетнічної взаємодії між національною більшістю та меншинами потребують серйозної трансформації. Насамперед, потрібен пошук оптимальних алгоритмів міжгрупової взаємодії, і навіть зміна характеру відносин між державою, її інститутами та різними групами населення. В цьому сенсі розвинені форми демократичного правління, організації політичного, соціально-економічного, культурного життя, а також творчої ініціативи індивідів та соціальних колективів у західних суспільствах є корисним та вельми продуктивним придбанням певного типу цивілізації (М.Вебер). Однак очевидна і криза цього типу цивілізації, у спробах рефлексування якого і виникають нові концептуальні побудови, спрямовані як на реінтерпретацію відомих підходів, так і на створення нових, що дозволяють схопити думкою нові реалії століття, що настало. Однією з таких реалій є феномен мультикультуралізму [23].

З погляду підходу, запропонованого кембриджським соціологом Г. Терборном слід розрізнати ряд традицій, що склалися, використання концепту «мультикультуралізм». Він вважає, що поняття «мультикультурність» і «мультикультуралізм» вживаються зазвичай, у трьох контекстах.

Один із них політичний, у рамках якого наводяться аргументи «за» чи «проти» політики мультикультуралізму та відповідного способу управління, причому як прихильники, так і противники користуються цим терміном. Саме в даному контексті в Канаді у 1960-ті роки і зародилося це поняття. Другий контекст – емпіричний, дескриптивний чи аналітичний. Він має місце у наукових працях та у суспільних дебатах, що зачіпають різні прояви культурної неоднорідності суспільства, і найбільш тісно пов'язані з появою «мультикультурних суспільств».

Третій контекст відноситься до соціальної та політичної філософії, до питань соціального та політичного порядку та прав людини в умовах неоднорідності культури того чи іншого суспільства [20, с. 76]. Терборн дотримується егалітарної концепції, виходячи з того, що вона передбачає не просто процес інтеграції іммігрантів, а й збереження культурного різноманіття.

У сучасній науковій літературі можна також зустріти точку зору, згідно з якою мультикультуралізм є певною концептуальною позицією у сфері політичної філософії та етики, яка втілена в правових нормах, а також відображається в характері громадських інститутів, у повсякденному житті людей. Суть цієї позиції, на думку В.С.Малахова та В.А.Тишкова, полягає у визнанні необхідності «Забезпечити підтримку культурної специфіки та можливості індивідумів та груп повноправно брати участь у всіх сферах суспільного життя...» [15, с. 33].

У цьому баченні мультикультуралізм виступає основою особливої державної політики щодо розвитку культурної різноманітності суспільства. В оптиці соціокультурного бачення феномена мультикультуралізму він постає як сукупність ідей, цінностей, поведінка соціальних суб'єктів, спрямоване на розвиток різних культур, подолання негативного ставлення груп населення по відношенню один до одного у всіх сферах суспільного життя, створення однакових соціальних умов при працевлаштуванні, здобутті освіти та інших умов. Так чи інакше, з погляду описаних вище підходів мультикультуралізм

розуміється як процес взаємодії різних культур, що мають свої особливі цінності, традиції та звичаї, що заслуговують на визнання і підтримку в суспільних практиках. Іншими словами, мультикультуралізм тут бачиться як новий позитивний початок суспільного життя, що відкриває нові можливості за умов наростання процесів глобалізації.

Однак існує й інший підхід, згідно з яким мультикультуралізм – це концепція, яка описує пов'язану з глобалізацією загрозу культурним засадам життя спільнот. З цього погляду мультикультуралізм характеризує «страх перед змішуванням культур», використання практик мультикультуралізму в усі сфери життя може призвести до втрати унікальності культур [23].

Прийнято також і політичний погляд, згідно з яким мультикультуралізм слід розуміти як галузь практичних розробок законодавчих та виконавчих органів державної влади. Цей підхід розглядає мультикультуралізм як унікальну ідеологію, яка повинна знаходити своє відображення у державних програмах, правових актах, які здійснюються до представників культур більшості та меншин. В оптиці такого бачення мультикультуралізм – це політична ідеологія, що забезпечує одну з функцій держави як громадського інституту. Практичні його наслідки полягають у забезпеченні рівності всіх національностей, які проживають на одному просторі.

Мультикультуралізм як філософська концепція виходить із ідеї незрівнянності різних культур у межах однієї шкали ціннісних орієнтацій. Відповідно до цього підходу немає «поганих» і «хороших», «розвинених» і «відсталих» культур, але є різні. Інакість може виявлятися у всіх сферах соціального життя, і оцінка всього, що відбувається, можлива лише в рамках самобутньої системи координат. Таким чином, філософський вимір мультикультуралізму має назву культурного релятивізму. М. Херсковіц, один із його теоретиків, пропонує ідею, згідно з якою: «Остаточне визначення того, що нормально і що ненормально, залежить від організації відносин у культурі» [2, с. 166]. Аналогічно мислять представники постмодернізму і

постструктуралізму, які заперечують ідею будь-якого «центризму» (пріоритету нав'язування сенсу, раціонального осмислення світу, диктату будь-якого «дисциплінарного простору» формування людини тощо) у соціокультурних відносинах. Якщо міркувати у ширшому масштабі, слід зазначити, що смислове ядро мультикультуралізму дуже органічно вбудовується у тенденції філософії з її традиційними установками на світоглядний плюралізм і принципове волеумство [16, с.46].

У мультикультурній політиці країн Західної Європи можна виділити два полюси – полюс «виключення» та полюс «включення» у нове соціокультурне середовище. Це один із різновидів політики адаптації мігрантів, яка отримала назву «стриманої інтеграції», що передбачає, з одного боку, збереження культури національної більшості та, з іншого боку, формування почуття толерантності до культури меншин, почуття єдиної громадянської ідентичності, яка перешкоджає зникненню кордонів національної культури держав. Переваги мультикультуралізму вбачають у збереженні різноманіття культур, захисті національних меншин, відмові від шовінізму, расизму, екстремізму та інших негативних проявів до «інакшості». З цього погляду теорія мультикультуралізму визначає його сутність як вільний розвиток культурних та етнічних особливостей національних груп; виховання почуття толерантності до «Іншого»; єдиний доступ до різних ресурсів; свобода вияву своєї етнічної приналежності;

У ширшому, філософському аспекті, мультикультуралізму розглядають як філософську концепцію, що стверджує діалог культур як соціальну норму. Відповідно до цього підходу головним принципом діалогу є культурна толерантність як одна з умов запобігання міжнаціональним конфліктам та визнання даним суб'єктом цінності «Іншого».

Мультикультуралізм у культурологічному та соціологічному сенсі є переосмисленням концепції «монокультуралізму». У даному контексті мультикультуралізм є теоретичною та практичною установкою, яка спрямована на вирішення проблеми співіснування різних культур з різними

системами цінностей у загальному просторі взаємодії. Так, в основі підходу Ч. Тейлора [101, с. 64] лежить проблема унікальності та індивідуальності особистості у соціокультурному просторі. Ідентичність, яка формується в культурному середовищі, де присутні множинні комплекси соціонормативного регулювання, з метою уникнення конфліктності повинна формуватися з урахуванням норм усіх цих комплексів, тобто «інших» культур. Мультикультуралізм з позиції Ч. Тейлора є певною формою самоствердження, яка виражає не прийняття норм іншої культури як власних, а мирне утвердження своєї унікальності та неповторності [101, с.64]. З цього випливає, що різноманіття культур є фундаментом розвитку суспільства. Проте в такій ситуації індивід змушений, розвиваючи власну ідентичність, водночас пристосовуватися до носіїв інших ідентичностей, визнаючи їхнє право на нормативну рівність.

Мультикультуралізм може формуватися лише на основі діалогу, заснованого на пошуку спільних стратегій та механізмів партнерства та визнання культур. Для мультикультуралізму важливі, як розвиток унікальності кожного індивіда, так і збереження цілісності суспільства шляхом зняття напружень, що виникають через взаємовизнання і діалогічність.

Філософською основою мультикультуралістських концепцій є теорія діалогу – зокрема концепція М.М. Бахтіна. Він виходив з того, що лише у взаємодії із середовищем, з оточуючими людьми в індивіда починають складатися характеристики, які дозволяють стати особистістю. Головним поняттям у його теорії є поняття «Інший», оскільки особистість є особистістю лише у співвіднесенні себе з «Іншим».

Паралельно з цією концепцією розвивається напрям, де мультикультуралізм поєднує у собі лібералізм і комунітаризм. У рамках цього підходу мультикультуралізм розуміється як сукупність комунітарних ідей, заснованих на прагненні єдності між культурами, повазі особистих прав і свобод, а також толерантності до «Іншого суб'єкта». Проблеми

мультикультуралізму стимулювали розвиток теорію мультикультурного громадянства У. Кімліки та теорію толерантності філософа-комунітариста М. Уолцера.

У. Кімлічки вважає, що доступ людей до соціальних ресурсів може призвести до нерівності в їх становищі в тому випадку, якщо індивіди заслужили це нерівне становище в суспільстві з різних причин, а все, що не пов'язане з результатами діяльності індивіда, не повинно розглядатися як нерівність. Ця ситуація вважається справедливою [66, с. 144]. Головний висновок теорії У. Кімлічки – не можна вважати проявом нерівності приналежність до тієї чи іншої нації, віросповідання, статі, до світогляду тощо.

М. Уолцер розвиває прямо протилежну теоретичну інтерпретацію проблеми. Предметом його дослідження є терпимість, тобто мирне співіснування груп із різною культурою, мовою, історією. Завдяки толерантності такий процес стає реально можливим. М. Уолцер виходить з того, що толерантність є необхідною умовою врегулювання міжнаціональних конфліктів, що виникають на ґрунті ксенофобії та екстремізму. Мультикультуралізм тісно пов'язаний із глобалізацією. Процеси глобалізації формують єдиний простір, у якому взаємодіють різні етнічні та расові групи, отже, підвищується конфліктність, зниження рівня якої потрібен ефективний мультикультурний підхід. Індивіди, незалежно від їхньої расової, етнічної приналежності, об'єднуються в групи для затвердження своїх прав на спільне існування. Відповідно до такої логіки М. Уолцера толерантність соціально значуща лише за підтримки держави, в умовах добре продуманої мультикультурної політики.

У процесі розвитку соціально-філософської рефлексії процесів глобалізації та пов'язаних з ними культурних трансформацій виник також ліберал-комунітарний підхід, який отримав назву «деліберативна політика». В її основі лежить комунікація, яка будується на основі співпраці, на вмінні вибудовувати стосунки з Іншим. Комунікативний підхід до вивчення

мультикультуралізму Юргена Хабермаса – основа розробки етики дискурсу [56, с.11]. Ю. Хабермас доводить, що моральні принципи та оцінки, що виробляються демократичним суспільством, є «майданчиком» для раціонального комунікативного дискурсу. Такий дискурс відкритий та доступний для всіх. Ю. Хабермас доводить, що моральні принципи та оцінки, що виробляються демократичним суспільством, є «майданчиком» для раціонального комунікативного дискурсу. Такий дискурс відкритий та доступний для всіх.

Важливе місце у формуванні дискурсу мультикультуралізму займає проблема формування та вивчення толерантної свідомості, оскільки без цього неможлива політика його практичної реалізації.

Поширеним у пострадянській філософії є класифікація В.А. Лекторського, який запропонував розрізняти чотири форми толерантності:

- толерантність як байдужість – нестійкий тип толерантності, проста сукупність різних думок, культурних установок, традицій, цінностей. Однак цей тип прагне компромісу і стимулює появу цінностей плюралізму;

- толерантність як неможливість порозуміння – визнає різноманіття культурних відмінностей, пов'язаний з переконанням у культурній рівноправності. Він полягає у здатності терпіти слабкості інших, включаючи їх неспроможні погляди, навіть при прихованій зневазі;

- толерантність як поблажливість;

- толерантність як повага до іншої культури – визнає не лише різноманіття культур, а й стверджує, що різноманіття сприяє культурному розквіту. Результат такої толерантності – формування єдиного культурного простору. Толерантність слід розуміти як терпиме ставлення до представників інших культур, відмову від насильства за етнічними та релігійними ознаками, а також визнання рівності та свобод індивідів. Вона передбачає прийняття представників інших культур такими, якими вони є, вміння вибудувувати відносини на основі партнерства, згоди та

взаєморозуміння. Особливої актуальності набуває етнічна толерантність, яка є складовою мультикультуралізму і визнає рівноправність культур в умовах глобалізації.

Мультикультуралізм не варто розглядати як статичний стан, остаточний результат глобалізації – цей феномен пов'язаний з особливою її стадією. Глобалізація призводить до зближення, локалізація до відштовхування, синтез двох процесів формує глокалізацію як новий формат людських взаємодій, у тому числі й у культурному просторі. З цього погляду міжкультурна взаємодія проходить у своєму розвитку такі стадії:

1. мультикультуралізм;
2. культурна глобалізація;
3. культурна глокалізація [23].

У ситуації підвищеної міжкультурної взаємодії необхідно сформулювати ефективну мультикультурну політику, спрямовану на інтеграцію культурних цінностей з урахуванням толерантності, встановлення самих критеріїв «терпимості» і «нетерпимості». Ця політика передбачає стимуляцію розвитку, як з боку суспільства, так і з боку держави, зокрема етнонаціональних комунікацій, адже на цій основі формуються позитивні настанови щодо «Іншого», до мультикультуралізму, до толерантності та інших проявів глобалізації.

Сьогодні часто можна чути про кризу мультикультуралізму та провал політики її реалізації. Спочатку такі заяви прозвучали кілька років тому із вуст лідерів держав Західної Європи, де, здавалося, толерантність є найважливішим принципом.

На найвищому, державному рівні про безвихідь мультикультуралізму заявила низка європейських політиків. Так, ще 10 лютого 2011 р. президент Франції Ніколя Саркозі зробив заяву про провал політики мультикультуралізму у Франції: «Ми були надто стурбовані ідентичністю того, хто приїжджає в країну, і не звертали уваги на ідентичність країни, яка приймає приїжджого». Заява французького глави держави виявилася

співзвучною з виступами канцлера Німеччини Ангели Меркель та прем'єр-міністра Великобританії Девіда Кемерона, що свідчило про існування у Франції загальної для всієї сучасної Європи тенденції переосмислення результатів проведення мультикультурної політики. 5

Останні події в Європі, пов'язані з терористичними актами, посилення міграційних потоків на тлі просування ІДІЛ (Ісламська держава Іраку та Леванту або ІГ – Ісламська держава), конфлікт навколо України, міжкультурні конфлікти у низці країн Європи призвели до необхідності перегляду концепції та політики мультикультуралізму. Це знайшло відображення і у стратегічному документі Ради Європи (РЄ), який був прийнятий ще у 2008 р. Цей документ запропонував державам та суспільствам доктрину міжкультурного та міжрелігійного діалогу, який дістав назву Білої книги Ради Європи. Її поява є результатом підготовчого процесу, що розпочався ще 2005 р. У Вступі до документа йдеться: «Третій саміт глав держав і урядів країн – учасниць РЄ визначив міжкультурний діалог (включаючи його релігійний вимір) як засіб просування компетентності, розуміння, примирення та толерантності, а також запобігання конфліктам та забезпечення інтеграції та соціальної згуртованості». Необхідність її прийняття обумовлена такими причинами: наростання потоку мігрантів і біженців з усього світу; глобальним характером засобів комунікації, що призводить до того, що міжкультурні контрасти та конфлікти торкаються всіх держав і людей. Крім того, сепаровані та сегреговані культури та суспільства створюють ситуацію напруженості у світі, позбавляючи особистість автономії та можливості здійснювати власні права та свободи.

Книга не є юридичним документом. Це ряд рекомендацій, які можуть бути враховані, піддані перегляду або подальшому обговоренню на рівні держав. Тим часом у документі дано досить чітке формулювання міжкультурного діалогу, в якому містяться і характеристики міжкультурної компетентності. Так, міжкультурний діалог розуміється «як відкритий та

поважний обмін думками на основі взаєморозуміння та поваги між окремими людьми, а також групами людей різної етнічної, культурної, релігійної та мовної приналежності, що мають різне історичне коріння. Діалог діє на всіх рівнях – усередині суспільств, між європейськими суспільствами, а також між Європою та рештою світу. Зацікавлені сторони – це всі групи та окремі індивіди, що належать як до меншості, так і до більшості, які відіграють певну роль і мають власні інтереси у міжкультурному діалозі» [22, с. 80].

Але на сьогодні Європа визнає та декларує крах мультикультури. Тобто це означає, що є різні трактування мультикультуралізму. Крах мультикультури може бути в соціальному питанні, у політичному питанні, коли титульна нація, тобто державотворча нація, підкреслює свою перевагу, і, таким чином, ті компоненти мультикультури, які перебувають у менш розвиненому стані, відчують свою ізоляцію, у кращому випадку, а в найгіршому випадку відчують певні комплекси неповноцінності. Тоді виникають конфлікти. Вони більші за соціальний, політичний характер.

Справді, принцип мультикультуралізму – це історично важливий ступінь та вагомий індикатор демократизму національних політик у світі. Однак, цей принцип (хоча в багатьох країнах і він так і не реалізований) вже не відповідає новим реаліям і сучасній (або майбутній) прогресивній етнополітичній конструкції державного устрою.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ «КАНАДСЬКИЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ»

2.1. Історичні, культурні та політичні передумови імміграції та багатоетнічного розподілу в Канаді

Канадський мультикультуралізм, на відміну від американського та австралійського, виник як результат довгих пошуків компромісу між двома народами-засновниками (титольними етносами): франкоканадцами та англоканадцами. Найбільш яскрава та специфічна риса канадського суспільства – це його етнокультурна мозаїчність, виражена в тому, що жодна етнічна група канадців не становить більшості населення в цілому.

Демографічно канадське суспільство можна розділити на три основні «сили». Перша сила складається з аборигенів і включає статусних індіанців, індіанців без статусу, метисів та інуїтів. Конституційний акт 1982 року визначив усіх корінних народів як аборигенів. Друга сила складається з груп колонізаторів, які зрештою визначили себе як члени-засновники канадського суспільства. Другу силу складають франкомовні та англomовні спільноти, відомі як групи Хартії. Третя сила в канадському суспільстві складається з тих расових і етнічних меншин, які не належать до груп Хартії, тобто корінні та іноземні канадці з нефранцузьким та небританським походженням.

Члени трьох основних сил Канади проникали й припливами в країну протягом багатьох років, починаючи з прибуття предків корінних індіанців з Центральної та Південної Америки, а за ними через тисячі років прийшли французькі та британські колонізатори, які призначили себе офіційними засновниками Канада. На початку ХХІ століття ворота відкрилися, щоб дозволити й іншим європейцям і азіатам потрапити до Канади, хоча й не без ворожості з боку значної частини громадськості. Останніми роками кількість іммігрантів до Канади, хоч і значна, не зрівнялася з піковими періодами до Першої світової війни та після Другої світової війни. Моделі імміграції також змістилися в бік нетрадиційних джерел, таких як Азія, Карибський басейн,

Південна та Центральна Америка. Не менш значущим був безпрецедентний вплив біженців, більшість з яких представники країн третього світу [73].

Історично чисельна перевага британців і французів серед населення Канади була безсумнівною. Це було викликано специфікою колонізації Канади, коли її території практично паралельно заселялися вихідцями з Франції та Англії, а територія вважалася під юрисдикцією обох корон одночасно. До великої хвилі міграції європейців до країни з 1896 року до початку Першої світової війни населення Канади дійсно складалося переважно з осіб британського та французького походження. Так, перепис населення Канади 1871 року показує, що 60 відсотків із 3,5 мільйонного населення країни були британцями, а 30 відсотків – французами; Європейці не британського чи французького походження становили лише 7 відсотків населення Канади. Такий демографічний склад в основному зберігався до початку ХХ століття. Хвиля імміграції до Канади перед Першою світовою війною почала збільшувати кількість європейців не британського чи французького походження. З 1896 до 1914 року до Канади прибуло понад три мільйони іммігрантів. Коли потік емігрантів з Англії та Західної Європи зменшився, Канада почала приймати людей зі Східної та Південної Європи, зокрема поляків, українців, гуттеритів і духоборів. У період між двома світовими війнами з 1915 по 1945 рік до країни прибуло ще два мільйони іммігрантів [97, с.125-163]. Дані перепису населення Канади свідчать про те, що канадці європейського походження, крім британського та французького, зросли з 8,5 відсотка від загальної кількості населення в 1901 році до 14,2 відсотка в 1921 році та до 17,8 відсотка в 1941 році [60, с. 24]. Навпаки, канадці британського походження скоротилися у відносному вираженні з 57 відсотків загального населення в 1901 році до 50 відсотків у 1941 році, але канадці французького походження залишалися на рівні близько 30 відсотків загального населення в 1901 і 1941 роках. Тому, якщо склад канадців європейського походження, крім британців і французів, використовується як індикатор етнічної множинності, то в період між 1901 і 1941 рр. відбулося

збільшення етнічної різноманітності емігрантів. Однак населення Канади в 1941 році, як і в 1871, складалося переважно з європейців, які становили 98 відсотків загального населення в 1941 і 1871 роках, незважаючи на те, що населення зросло з 3,5 мільйонів чоловік в 1871 році до 11,5 мільйонів чоловік в 1941 році [75, с.2].

У 1941–1961 роках частка канадців європейського походження, крім британців і французів, зросла ще більше; у 1941 році вони становили 17,8 відсотка всього населення Канади, до 1961 року вони зросли до 22,6 відсотка (табл. 2.1). На противагу цьому частка британців зменшилася у відносному вираженні з 49,7 відсотка в 1941 році до 43,8 відсотка в 1961 році. Таким чином, розширення етнічної різноманітності між 1941 і 1961 роками також відбувалося в напрямку збільшення частки канадців європейського походження, крім британського і французького, а також зменшення частки канадців британського походження. Однак етнічний склад канадського населення продовжував переважно складатися з європейців, які залишалися на рівні 97 відсотків загальної чисельності населення в 1961 році та 96 відсотків у 1971 році. Таким чином, коли Королівська комісія з двомовності та бікультуралізму написала про «Третю Силу» та її місце в канадській мозаїці, вона писала з точки зору мультикультурної Канади, яка складається переважно з людей британського, французького та іншого європейського походження.

Таблиця 2.1

Населення Канади за етнічним походженням, 1921-1971 рр., % [75, с.2]

	1921	1931	1941	1951	1961	1971
Британці	55,4	51,9	49,7	47,9	43,8	44,6
Французи	27,9	28,2	30,3	30,8	30,4	28,7
Інші європейці	14,2	17,6	17,8	18,2	22,6	23
Азіати	0,8	0,8	0,6	0,5	0,7	1,3
Місцеве населення	1,3	1,2	1,1	1,2	1,2	1,5
Представники Африканського континенту	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2
Інші	0,2	0,1	0,4	1,2	1,2	0,8

Загальна чисельність	8787949	1037678 6	1150665 5	1400942 9	1823824 7	2156310

Таким чином, історично Канада покладалася на Західну Європу, зокрема Великобританію, як на основного постачальника іммігрантів. Протягом двох десятиліть після закінчення Другої світової війни країна зберігала свою політику сприяння іммігрантам зі Сполучених Штатів, Великої Британії та інших європейських країн. Однак у 1960-х роках відбулися значні зміни в імміграційній політиці Канади, яка приділяла більше уваги освіті та професійним навичкам як критеріям відбору іммігрантів, хоча спонсоровані іммігранти в рамках об'єднання сімей і поселення біженців залишалися важливими компонентами імміграції. Зміни в імміграційних правилах у 1967 році призвели до прийняття універсальної системи балів для оцінки потенційних іммігрантів, незалежно від країни походження чи расової приналежності. Імміграційні правила 1967 року відображали спробу Канади конкурувати за кваліфіковану робочу силу в усьому світі, хоча й інші фактори також впливали на зміну політики [76]. Вплив імміграційних правил 1967 року можна побачити з імміграційної статистики. Між 1954 і 1967 роками Канада втратила 60230 осіб професійних, технічних, управлінських і підприємницьких професій, які емігрували до Сполучених Штатів. Натомість Канада прийняла 33119 іммігрантів за цими професіями зі Сполучених Штатів. Наслідком імміграційних процесів 1967 року стала зміна цієї тенденції, оскільки Канада приділяла більше уваги людському капіталу як основі відбору іммігрантів. За вісімнадцятирічний період між 1968 і 1986 роками Канада зазнала чистого приросту 16349 іммігрантів зі Сполучених Штатів у професійних, технічних, управлінських і підприємницьких професіях.

Незважаючи на те, що європейські іммігранти до Канади становили більшість імміграції в післявоєнний період, їх значення, з точки зору частки прийнятих іммігрантів, знизилося після 1967 року. У 1940-х і 1950-х роках імміграція до Канади становила майже виключно іммігрантів з Європи.

Наприклад, у післявоєнні роки з 1946 по 1953 рік Канада прийняла трохи менше 1 мільйона іммігрантів, близько 96 відсотків з яких прибули з Європи; тільки британські іммігранти становили 35 відсотків цього потоку. У період між 1954 і 1988 роками Канада прийняла 4,8 мільйона іммігрантів, 56 відсотків з яких прибули з Європи, а 20 відсотків прибули лише зі Сполученого Королівства. Проте цей відносно високий відсоток післявоєнної європейської імміграції був здебільшого результатом майже виключної залежності від європейської імміграції до 1967 року. Між 1968 і 1988 роками кількість європейських іммігрантів до Канади скоротилася до 1,1 мільйона, або 38 відсотків від загальної кількості іммігрантів до Канади. Зменшення частки британських іммігрантів до Канади склало з 28 відсотків у 1954-1967 роках до 14 відсотків у 1968-1988 роках [75].

Без сумніву, зміни в імміграційних правилах у 1960-х роках дозволили Канаді відмовитися від національного походження як критерію відбору та вибрати іммігрантів з усього світу. З 1970-х років збільшення присутності видимої меншини в канадському суспільстві стало більш помітним, хоча історично Канада покладалася на хвилі східної робочої сили в розвитку великих галузей промисловості та мегапроектів у західній Канаді [76]. Термін «видимі меншини» отримав офіційне визнання в 1984 році, коли комісар Розалі С. Абелла визначила цю групу як одну з чотирьох визначених категорій у звіті Королівської комісії про рівність у сфері зайнятості відповідно до сфери повноважень комісії [24]. Наступний Закон про справедливість у сфері зайнятості 1986 року також окремо включав «осіб, які через свою расу чи колір шкіри належать до явної меншості в Канаді» як одну з визначених груп, щодо яких роботодавці на федеральних роботах або федеральні корпорації мали вживати спеціальних заходів, щоб покращити свої можливості працевлаштування. Під час перепису населення Канади 1986 року Статистичне управління Канади ввело в дію членство в видимій меншості, включивши десять представників: афроамериканців, індо-пакистанців, китайців, корейців, японців, жителів Південно-Східної Азії,

філіппінців, жителів інших тихоокеанських островів, жителів Західної Азії та арабів, а також латиноамериканців, за винятком аргентинців і чилійців [96, с. 71-72].

У 1986 році члени видимих меншин становили 6,3 відсотка населення Канади; до 1991 року вони піднялися до 9,4 відсотка; і до 1996 року 11,2 відсотка. Серед 3,2 мільйона людей, які назвали себе членами помітної меншини в 1996 році, населення китайського походження становило 27 відсотків, вихідці з Південної Азії – 21 відсоток, а чорношкірі – 18 відсотків (Статистичне управління Канади, 1998). Безсумнівно, найважливішим фактором, який сприяв зростанню помітної меншини в Канаді, була імміграція з 1970-х років. Усунення расових чи національних бар'єрів у відборі іммігрантів у 1967 році сприяло імміграції з Азії, Африки та інших нетрадиційних країн, які історично мали обмеження для в'їзду до Канади. Імміграційна статистика за період після 1967 року показує збільшення частки іммігрантів з Азії та Африки та відповідне зменшення частки іммігрантів з Європи. За п'ять років після 1967 року, між 1968 і 1971 роками, Канада прийняла 737124 іммігрантів, з яких трохи більше половини прибули з Європи, 15,5 відсотка зі Сполучених Штатів і 15 відсотків з країн Азії. Після цього частка іммігрантів з Європи продовжувала знижуватися: з 38 відсотків у 1973-1977 роках до 22,6 відсотків у 1988-1992 роках. Навпаки, іммігранти з Азії зросли з 25,4 відсотка за період між 1973 і 1977 роками до 40 відсотків між 1978 і 1982 роками, а потім далі до 51,8 відсотка між 1988 і 1992 роками. Так само частка іммігрантів з Африки, які становили лише 5 відсотків іммігрантів між 1973 р. і 1977 р., зрісла до 6,7 відсотка між 1988 і 1992 роками [75, с.2].

Згідно з переписом 1996 року 44% населення Канади вказали принаймні одне етнічне походження, окрім британського, французького чи канадського. Канадці німецького, італійського, аборигенного, китайського, південноазіатського та філіппінського походження увійшли до 15 найбільших етнічних груп. Крім того, 3,2 мільйона осіб, що становить 11,2%

від загального населення Канади, назвали себе членами видимої меншини. Китайці, вихідці з Південної Азії та чорношкірі становили дві третини цієї видимої меншини.

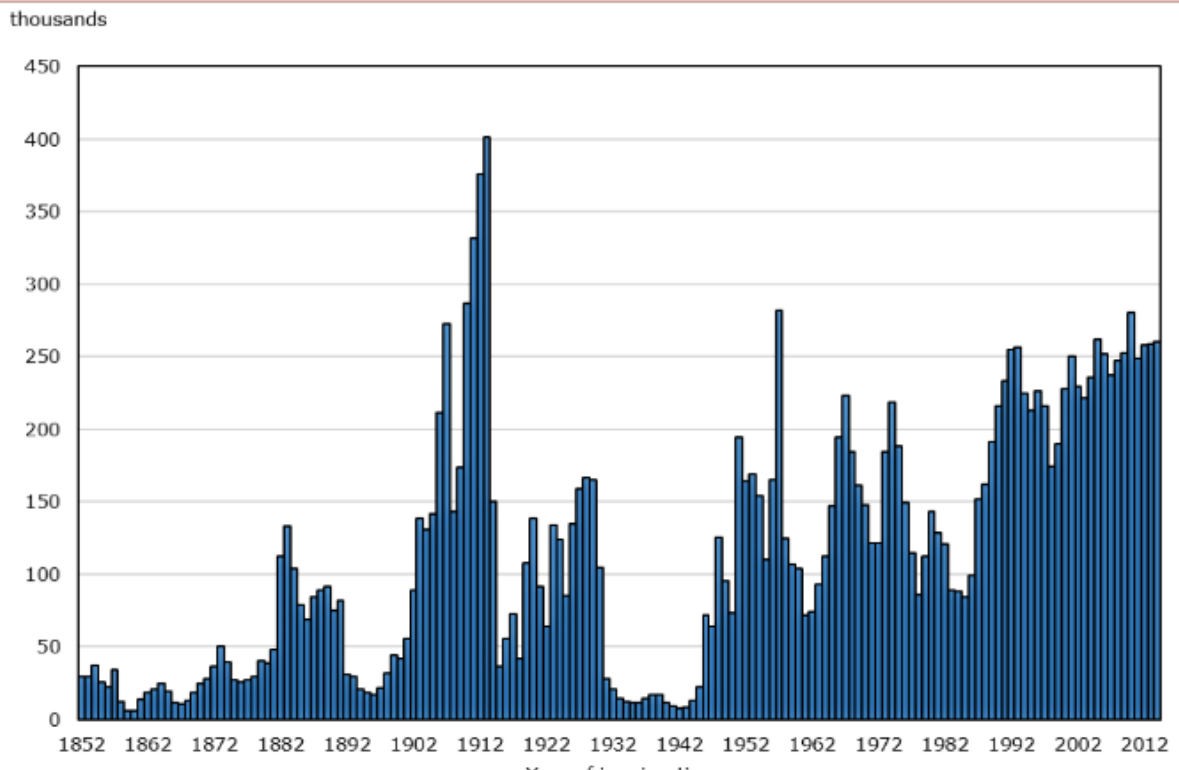

Рис. 2.1. Діаграма – динаміка імміграційних потоків до Канади з 1852 по 2012 роки [37].

Діаграма 2.1 (Statistics Canada, 2016) дає огляд імміграції за 150 років історії Канади. До 2021 року кількість іммігрантів досягла 300000 (Постійний комітет з питань громадянства та імміграції, 2019), а до 2023 року планується досягти 421000. Імміграція з 1850-х до 1880-х років становила приблизно від 20000 до 50000. Порівняно з показниками імміграції з 2020 по 2021 рік, за 143 роки спостерігається зростання приблизно на 88%. Щоб уявити зростання імміграції в перспективі, потрібно враховувати, що населення Канади в середині 1880-х років становило 2,5 мільйона порівняно з населенням Канади в 2021 році, яке становило приблизно 28 мільйони [37].

Імміграція зростає та падає відповідно до головних поворотних моментів в історії. Пік імміграції припав на початку 1900-х років під час промислової революції. Початок 1900-х був часом нових винаходів і початку

масового виробництва товарів у Канаді, що стимулював рівень зростання, і відповідно вимагав більше людей для розбудови інфраструктури та промисловості країни. Зростання населення Канади експоненціально зросло з 2,5 мільйонів у середині 1800-х років до 5,5 мільйонів у 1900 році, збільшившись на 45% за 50 років [37].

2.2. Державна підтримка та практичне здійснення політики мультикультуралізму в Канаді

Концепцію Канади як «мультикультурного суспільства» можна тлумачити різними способами: описово (як соціологічний факт), наказово (як ідеологія), з політичної точки зору (як політика) або як набір міжгрупової динаміки (як процес).

Насправді «мультикультуралізм» у Канаді означає наявність та стійкість різноманітних расових та етнічних меншин, які вважають себе різними та бажають такими залишатися. Ідеологічно мультикультуралізм складається з відносно узгодженого набору ідей та ідеалів, що стосуються святкування культурної мозаїки Канади. Мультикультуралізм на політичному рівні структурований навколо управління різноманітністю через офіційні ініціативи на федеральному, провінційному та муніципальному рівнях. Нарешті, мультикультуралізм – це процес, за допомогою якого расові та етнічні меншини змагаються з центральною владою за досягнення певних цілей і прагнень [73].

Дослідники феномену канадського мультикультуралізму стверджують, що природа та характеристики федерального мультикультуралізму розвивалися через три фази розвитку: початкову (до 1971 року), формувальну (1971-1981 роки) та інституціоналізацію (1982 рік до теперішнього часу).

1. Початковий етап: до 1971 року

Епоху, що передувала 1971 році, найкраще можна інтерпретувати як час поступового руху до прийняття етнічної різноманітності як законної та невід'ємної частини канадського суспільства. Розбудова нації в символічному та культурному сенсі була орієнтована на відтворення британського типу суспільства в Канаді. У культурному плані це відобразилося на політичних, економічних і соціальних інститутах Канади. Усі канадці вважалися британськими підданими до прийняття Закону про канадське громадянство в 1947 році, а різноманітні культурні символи узаконили британську основу англомовної Канади. Здебільшого центральна влада відкидала цінність культурної неоднорідності, вважаючи расові та етнічні відмінності ворогуючими для національних інтересів і шкідливими для характеру та цілісності держави. Лише масовий приплив іммігрантів з Європи після Другої світової війни спонукав центральну владу переосмислити роль і статус «інших етнічних» груп у динаміці розвитку канадського суспільства.

Події 1960-х років проклали шлях до остаточного припинення асиміляції як державної політики та подальшої появи мультикультуралізму. Тиск щодо змін впливав із зростання наполегливості корінних народів Канади, сили квебетського націоналізму та зростання невдоволення етнічних меншин своїм місцем у суспільстві [73].

2. Період становлення (1971-1981)

Четверта книга звіту Королівської комісії з двомовності та бікультуралізму (B&V) стосувалася внеску інших етнічних груп у культурне збагачення Канади та рекомендувала «інтеграцію» (а не асиміляцію) у канадське суспільство етнічних груп, які не входять до Канадської Хартії прав і свобод 1982 року, з повним правом громадянства та рівну участь в інституційній структурі Канади. Рекомендації Комісії прискорили впровадження інноваційної етнокультурної політики. Ключовими цілями політики, оголошеної в жовтні 1971 року, були:

- допомагати культурним групам зберігати та розвивати свою ідентичність;

- допомагати культурним групам подолати перешкоди для повної участі в канадському суспільстві (таким чином, політика мультикультуралізму виступала за повне залучення та рівноправну участь етнічних меншин у головних установах, не відмовляючи їм у праві ідентифікувати себе з вибраними елементами свого культурного минулого, якщо вони цього забажають); сприяти творчим обмінам між усіма канадськими культурними групами;

- допомагати іммігрантам оволодіти принаймні однією з офіційних мов.

Реалізація цих завдань політики залежала від державного фінансування. Майже 200 мільйонів доларів було виділено протягом першого десятиліття політики на спеціальні ініціативи з підтримки мови та культури. У 1972 році в рамках Департаменту Державного секретаря США було засновано мультикультурний директорат для надання допомоги у впровадженні мультикультурної політики та програм. Спонсорована Директоратом діяльність спрямована на допомогу етнічним меншинам у сферах прав людини, свободи від расової дискримінації, громадянства, імміграції та культурного різноманіття. Для моніторингу впровадження мультикультурних ініціатив в урядових департаментах в 1973 році було створено Міністерство мультикультуралізму. Крім того, було встановлено офіційні зв'язки між урядом та етнічними організаціями, щоб забезпечити постійний внесок у процес прийняття рішень. Прикладом може бути Канадська консультативна рада з мультикультуралізму, заснована в 1973 році і пізніше перейменована на Канадську етнокультурну раду.

Творці політики 1971 року бачили перешкоди для соціальної адаптації та економічного успіху переважно в мовних чи культурних термінах. Помітне збільшення потоку помітних іммігрантів з меншин, головними проблемами яких були працевлаштування, житло, освіта та боротьба з дискримінацією, вимагало зміни політичного мислення. Рівність через

усунення расово-дискримінаційних бар'єрів стала головною темою мультикультурних програм, а політика та програми расових відносин були запроваджені для виявлення, ізоляції та боротьби з расовою дискримінацією на особистому та інституційному рівнях. Сильний наголос був зроблений на заохоченні та полегшенні шляхів, за допомогою яких групи культурних меншин можуть повноцінно брати участь у житті канадського суспільства.

3. Інституціоналізація (1982 - дотепер)

1980-ті роки стали свідками зростаючої інституціоналізації мультикультурної політики. Зміни в цій політиці збіглися з періодом труднощів для расових відносин у Канаді. У великих містах імміграція за короткий час помітно змінила склад населення. Канада також стала свідком появи кількох осіб і груп, які пропагували расистські ідеї. Спочатку уряд зосередився на просуванні інституційних змін, щоб допомогти канадським установам адаптуватися до присутності нових груп іммігрантів. Ще одним зрушенням стало запровадження антидискримінаційних програм, покликаних допомогти усунути соціальні та культурні бар'єри, що розділяють групи меншин і більшості в Канаді.

У 1982 році мультикультуралізм був згаданий у Канадській хартії прав і свобод. Стаття 27 Статуту говорить: «Цю Хартію слід тлумачити відповідно до збереження та примноження мультикультурної спадщини канадців».

Цей пункт мав вирішальне значення для розміщення мультикультуралізму в ширшому контексті канадського суспільства. Це положення надав судам право брати до уваги мультикультурну реальність Канади на найвищих рівнях прийняття рішень. За словами колишнього Уповноваженого з прав людини, це створило корисну «інтерпретаційну призму», щоб допомогти судам під час встановлення балансу між індивідуальними та мультикультурними (і часто колективними) правами. Доречним прикладом є питання свободи індивідуального вираження поглядів, яке суперечить забороні расистських образ або поширення пропаганди ненависті на расовому ґрунті. Отже, принцип, що лежить в

основі свободи індивідуального вираження поглядів, не поширюється на абсолютну свободу слова.

Крім того, Хартія прав і свобод стосується усунення проявів дискримінації шляхом гарантування як рівності, так і справедливості для всіх перед законом, незалежно від раси чи етнічного походження. Розділ 15 (1) говорить: «Кожна особа є рівною перед законом і згідно із законом і має право на рівний захист і рівну вигоду від закону без дискримінації, зокрема, без дискримінації за ознакою раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії, статі, віку чи психічних розладів або фізичної вади» [73].

Крім того, пункт 15(2) встановлює право на недискримінаційні пільги, не заперечуючи потреби в додаткових заходах для допомоги незахищеним секторам.

У 1984 році Спеціальний парламентський комітет із видимих меншин підготував свою добре відому доповідь «Рівність зараз!», а в 1985 році був створений постійний комітет Палати громад з мультикультуралізму. Комітет у великій доповіді 1987 року закликав до прийняття нової політики мультикультуралізму та створення Департаменту мультикультуралізму.

Нова політика мультикультуралізму з більш чітким усвідомленням мети та напряду набула чинності в липні 1988 року, коли парламент прийняв Закон про мультикультуралізм. Канада була першою країною в світі, яка прийняла національний закон про мультикультуралізм. Закон визнав багатокультурність як фундаментальну характеристику канадського суспільства з невід'ємною роллю в процесі прийняття рішень федеральним урядом. Закон про мультикультуралізм, спрямований на збереження та посилення мультикультуралізму в Канаді, мав на меті сприяти збереженню культури та мови, зменшити дискримінацію, підвищити культурну обізнаність і розуміння, а також сприяти інституційним змінам, чутливим до культури, на федеральному рівні [73].

Шукаючи баланс між культурною самобутністю та рівністю, Закон конкретизував право кожного ототожнювати себе з культурною спадщиною за власним вибором, але при цьому зберігати «повну та справедливу участь у всіх аспектах канадського суспільства». По суті, Закон мав на меті зберегти, посилити та включити культурні відмінності у функціонування канадського суспільства, водночас забезпечуючи рівний доступ та повну участь усіх канадців у соціальній, політичній та економічній сферах. Він також зосереджувався на викоріненні расизму та усуненні дискримінаційних бар'єрів як несумісних із зобов'язаннями Канади щодо прав людини.

Крім того, мультикультуралізм є позитивним інструментом змін, спрямованих на усунення бар'єрів, які перешкоджають залученню, справедливості, доступу та представництву всіх громадян в установах Канади. Закон визнає необхідність збільшення участі меншин у головних інституціях Канади шляхом внесення різноманітності в ці інституції як природного, нормального та позитивного компонента прийняття рішень, розподілу ресурсів і встановлення пріоритетів. Очікується, що всі державні установи, департаменти та корпорації Королівства, а не лише міністерство, відповідальне за мультикультуралізм, будуть керувати просуванням мультикультурної суміші Канади та брати участь у розробці та реалізації планів, програм, процедур і стратегій прийняття рішень, які сприяють повній і рівноправній участі меншин в інституційних структурах.

Законодавство про створення повноцінного Департаменту мультикультуралізму та громадянства було подано до парламенту восени 1989 року та прийнято в остаточному вигляді на початку 1991 року. Інституціоналізовані програми, створені в рамках новоствореного Департаменту, проголошували:

- расові стосунки та міжкультурне взаєморозуміння «для сприяння визнанню, прийняттю та реалізації принципів расової рівності та мультикультуралізму серед канадців та в канадських установах»;

- спадщина культур і мов, «щоб допомогти канадцям зберегти, розширити та поділитися своїми культурами, мовами та етнокультурною самобутністю» ;

- підтримка та участь громади «для підтримки повної та рівноправної участі в канадському житті окремих осіб і громад з расових та етнокультурних меншин Канади» [73].

Якщо ранні полікультурні політики були зосереджені на збереженні культури та міжкультурному обміні шляхом просування етнічної преси та фестивалів, оновлена програма мультикультуралізму наголошувала на міжкультурному розумінні та досягненні соціальної та економічної інтеграції через усунення дискримінаційних бар'єрів, інституційні зміни та позитивні дії для вирівнювання можливості.

Проте новий відділ проіснував недовго. Восени 1993 року його було демонтовано, а програми мультикультуралізму було інтегровано в новий і більший Департамент спадщини Канади, який також об'єднав відповідальність за офіційні мови, мистецтво та культуру, телемовлення, національні парки та історичні місця, волонтерську діяльність, права людини, аматорство, спорт, Державної Церемонії та Національної Столичної Комісії [73]. Крім того, у портфелі міністра спадщини Канади було призначено Державного секретаря з питань мультикультуралізму. Діяльність щодо громадянства (реєстрація громадянства та просування по службі) була об'єднана в новоствореному Департаменті громадянства та імміграції.

Після посилення критики програми мультикультуралізму, висловленої різними групами та окремими особами з різних частин канадського суспільства, у 1995 році Департамент розпочав всебічний огляд своєї діяльності щодо програм мультикультуралізму. Наприкінці жовтня 1996 року державний секретар з мультикультуралізму Хеді Фрай оголосила про оновлену програму, яка зосереджена на трьох цілях: розбудова справедливого суспільства, громадянська участь (забезпечення участі канадців будь-якого походження у формуванні громад і країни) та

самобутність (створення суспільства, яке визнає, поважає та відображає різноманітність культур, щоб люди будь-якого походження відчували приналежність до Канади.

Оновлена програма надає пріоритет пропозиціям, які: сприяють розробці стратегій сприяння повній та активній участі етнічної, національної, расової, релігійної та культурної спільноти в Канаді; підтримувати колективні громадські ініціативи та відповіді на етнічні, расові, релігійні та культурні конфлікти та дії, мотивовані ненавистю; покращити здатність державних установ реагувати на етнічне, расове, релігійне та культурне розмаїття; заохочувати та допомагати в розробці інклюзивної політики, програм і практики в рамках федеральних департаментів і агентств; а також підвищити обізнаність громадськості, розуміння та громадський діалог щодо мультикультуралізму, расизму та культурного розмаїття в Канаді.

У той же час Державний секретар оголосив про офіційне заснування Канадського фонду расових відносин, до повноважень якого входило проведення досліджень, збір даних і розвиток національної інформаційної бази для подальшого розуміння расизму та расової дискримінації; надання інформації для підтримки ефективного навчання расових відносин і розвитку професійних стандартів; а також поширення інформації для підвищення обізнаності громадськості про важливість усунення расизму [73].

Отож, коли федеральну політику мультикультуралізму було вперше оголошено в 1971 році, її описували як просвітницьку політику, яка дозволяє людям вести культурне життя за власним вибором [78]. Політика була розроблена як доповнення до політики двомовності в тому, що хоча в мовному відношенні офіційними мовами Канади залишаються лише англійська та французька, культурно всі будуть рівні. Політика мультикультуралізму була започаткована частково для протидії квебекському націоналізму та частково для заспокоєння «третьої сили», яка складалася переважно з «інших європейців» у 1960-х роках. Таким чином, протягом 1970-х років Управління мультикультуралізму сприяло реалізації багатьох програм, спрямованих на

допомогу етнічним групам у збереженні їхніх традицій, звичаїв, фольклору та мов для зміцнення мультикультурного іміджу канадського суспільства [78]. До 1980-х років, коли склад «третьої сили» став більш расово різноманітним, ідея політики мультикультуралізму як інструменту збереження культури стала менш привабливою для багатьох представників видимої меншини, які були більше стурбовані роботою та іншими можливостями, оскільки стикалися з расизмом і дискримінацією в канадському суспільстві. Під час слухань спеціального комітету Палати громад щодо участі видимих меншин у канадському суспільстві в 1983 році багато свідків, які представляли національні організації расових меншин, говорили про поширеність расової дискримінації в канадському суспільстві та необхідність уряду зробити інституційні та законодавчі зміни з метою боротьби з расизмом. У своїй доповіді в Палаті громад Комітет відзначив терміновість внесення змін у політику для включення видимих меншин у ключові державні установи. Комітет охарактеризував канадське суспільство як «багатокультурне та багаторасове» та рекомендував подальші ініціативи Управління мультикультуралізму в напрямку сприяння расовим відносинам, незважаючи на застереження з боку деяких етнічних груп, які були більше стурбовані збереженням культури.

Зростання помітної меншини посилило критику федеральної політики мультикультуралізму як такої, що надто орієнтована на збереження культури і недостатньо на просування соціальної рівності. Постійний комітет з мультикультуралізму Палати громад 1987 року заявив, що не завжди правильно припускати, що культурна орієнтація політики мультикультуралізму була проголошена «сформованими» етнокультурними спільнотами, переважно європейського походження [36]. Але опис Комітету відмінностей між культурною орієнтацією та орієнтацією на рівність свідчить про те, що європейські етнокультурні групи мали інші очікування від політики мультикультуралізму, ніж видима меншість. У міру того, як кількість видимих меншин зростала, а разом з цим висловлювалося більше

занепокоєння щодо питання расизму та дискримінації, очевидне протиріччя між культурною орієнтацією та орієнтацією на рівність у політиці мультикультуралізму загострилося [75, с.11].

Збільшення расової різноманітності в канадському суспільстві у 1980-х роках створило нову демографічну та політичну реальність, яка вимагала змін у політиці мультикультуралізму. Судячи зі змін у програмі мультикультуралізму та заяв, зроблених державним міністром у справах мультикультуралізму у 1980-х роках, стає зрозуміло, що більший наголос робився на політиці мультикультуралізму як засобу просування більшої расової рівності та расової гармонії в канадському суспільстві.

Було б неправильно припускати, що лише демографічна основа расової різноманітності була достатньою для сприяння акценту політики мультикультуралізму на більшій соціальній рівності. Слід пам'ятати, що федеральний уряд на початку 1980-х років був дуже стурбований патріацією конституції від Сполученого Королівства, і в цьому процесі намагався добитися згоди від провінцій і лобістських груп, щоб закріпити Хартію прав і свободи в конституції. Успіх конституційної патріації потребував, серед іншого, усвідомлення громадськістю та підтримки соціальних цінностей, пов'язаних із рівністю, справедливістю та свободою. Таким чином, політичний акцент федерального уряду 1980-х років на більшій соціальній рівності узгоджувався з політичним пріоритетом конституційної патріації. Безсумнівно, публічне обговорення Хартії та її остаточне закріплення в Конституції також прищепили більшу обізнаність канадській громадськості щодо соціальної рівності. Проте провал угоди Міч-Лейк у 1990 році та подальша відмова від Шарлоттаунської угоди похитнули довіру громадськості до уряду, а разом з цим послабили громадську підтримку політики мультикультуралізму [75, с.12].

Політичні проблеми конституційної патріації разом з появою видимої меншості як демографічної реальності, пояснювали би більший акцент політики мультикультуралізму на просуванні рівності та викорінення

расизму в 1980-х роках, а подальші політичні події конституційних поправок і зменшення громадської підтримки уряду дали б обґрунтування того, чому мало місце очевидне скорочення політики мультикультуралізму в 1990-х роках.

2.3. Сучасна етнонаціональна політика Канади

Через п'ять десятиліть після впровадження канадський мультикультуралізм опинився на роздоріжжі, де ідеалу мультикультуралізму щодо залучення, рівності та соціальної справедливості може завадити дискурс про відступ та провал мультикультуралізму, що призведе до його повної відмови. Зокрема, збільшення випадків антирасизму під час пандемії Covid-19 у Канаді нагадує расистські інциденти та етнічну напруженість в історії, що викликало сумніви щодо корисності та ефективності мультикультуралізму. Одночасно протести з боку спільноти етнічних меншин проти расистської поведінки під час пандемії також вказали на те, що настав нагальний момент для перегляду мультикультуралізму в Канаді: які ідеали мультикультуралізму підтримуються і як потрібно діяти на практиці, щоб працювати над реалізацією таких ідеалів? Азіати, афроамериканці та корінне населення називаються расовою спільнотою, терміном, що визнає спільний досвід дискримінації та маргіналізації, з якими стикаються неєвропейці та небілі люди в Канаді.

Після спалаху COVID-19 у Канаді стався сплеск расизму та ксенофобії щодо канадців азійського походження, особливо китайського походження [53]. На тлі пандемії відбулося значне зростання кількості повідомлень про злочини на ґрунті ненависті, вчинені проти канадців азійського походження, що є насамперед через невігластво, страх і дезінформацію. Наприклад, у Ванкувері кількість злочинів на ґрунті ненависті, спрямованих проти азійських громад, зросла на 717% у 2020 році порівняно з 2019 роком, що є

найвищим показником на душу населення в Північній Америці [53]. Будучи жертвами расової дискримінації, канадці азійського походження згодом пережили високий рівень тривоги, травми та відчаю.

Яскравою характеристикою досвіду расизму для азійських канадців є перетин расизму та інших маркерів ідентичності, таких як стать і вік. Дослідження, проведене Навчальною мережею Центру досліджень та освіти з питань насильства щодо жінок і дітей (Навчальна мережа VAW) (2021 р.), показало, що азійські жінки особливо піддаються расизму та дискримінації під час пандемії Covid-19 через ксенофобію іммігрантів як «постійні іноземці» та гендерне насильство, які існували як історично, так і в сучасній Канаді. Історична дискримінація азійських жінок за побудову «білої Канади» та сучасна імміграційна політика та практика на робочому місці, які виключають і підпорядковують азійських жінок низу расової та соціально-класової ієрархії, сформували негативне зображення та стигматизацію азійських жінок як неповноцінних, таким чином загрожуючи їхнім безпеці та благополуччю, особливо під час міжетнічної напруги [29].

Антиафроамериканський расизм у Канаді під час Covid-19 був спровокований смертю 29-річної темношкірої мешканки Торонто Регіс Корчінскі-Паке. На момент інциденту Регіс була з поліцейськими одна в квартирі, і поліція відмовилася розголошувати, що сталося перед її смертю. Сім'я Регіса висловила занепокоєння, що смерть жінки може бути пов'язана з расизмом проти темношкірих. Репортаж про цей випадок викликав гнів у громадськості та протести проти античорношкірого расизму та жорстокості поліції (Canadian Broadcasting Corporation [CBC] News 2020). Як показує дослідження CBC News щодо смертельних випадків від рук поліції, чорношкірі та корінні жителі переважають серед смертей, спричинених насильством з боку поліції [62].

Рух BLM і непропорційно високу вразливість темношкірих, слід розуміти в історичному контексті структурного расизму, колоніалізму та глобального капіталізму [39]. Як зазначив Кіхіка, Канада як мультикультурна

країна завжди стверджує, що вона «краща» за свого сусіда США, який стикнувся з набагато гострішою проблемою расизму та мають більш відкриту ворожість до расової спільноти, зокрема афроамериканців. Тому вважається, що питання расизму «там» (у США) і «в минулому». Однак реальна вразливість темношкірих канадців сьогодні показує, що канадський антиафриканський расизм може здатися ледь помітним, але його вплив відчувають і суттєво переживають чорношкірі канадці, які зазнають бідність, нерівність та незахищеність через расову приналежність [32;41]. Тим часом інституціоналізовані структури переваги білої раси в Канаді, які маргіналізують расові спільноти, включно з чорношкірими канадцами, ніколи не були стерті. Те, що стирається, приховується або замовчується від громадськості, — це визнання досвіду маргіналізації та соціальної несправедливості чорношкірих канадців як того, що існує «тут», «зараз» і «завжди» в Канаді, і є чимось, що вкорінене в Канаді та підтримується нею [40].

Тісний зв'язок між жорстокістю поліції щодо темношкірих у Канаді, їхній низький соціально-економічний статус, низький рівень освіти, низькооплачувана робота, і те, що вони належать до видимої меншини, є жахливим нагадуванням про тривалий вплив і підступний прояв історичного расизму проти темношкірих.

Хоча санкціоноване державою насильство та несправедливість щодо корінного населення, здається, залишилося в минулому, системний расизм проти корінного населення все ще поширений і всеохоплюючий у Канаді. Досвід корінного населення під час пандемії виявив вплив повсякденного досвіду нерівності під час надзвичайних ситуацій. Як зазначає А. Гавторн [57], корінне населення непропорційно постраждало від пандемії з набагато вищим рівнем випадків захворюваності, ніж у середньому по Канаді, через погані умови життя та здоров'я, включаючи дефіцит їжі, умови проживання, забруднену воду та неякісне медичне обслуговування. Що стосується психічного здоров'я, політика уряду щодо карантину викликала у корінних

народів травматичні спогади про колонізацію в минулому, коли білі колонізатори відкидали права та свободи корінного населення. Багато з них відчували небажання звертатися до медичних працівників і незручність отримувати медичні послуги під час пандемії через минулий досвід системного расизму в охороні здоров'я.

Проблему системного расизму проти корінного населення в міських районах канадський уряд зробив невидимим, оскільки дезагреговані дані про стан здоров'я корінного населення не записуються та не публікуються. Крім того, хоча існують представницькі організації корінного населення, які готові співпрацювати в міських районах, з ними не консультуються щодо втручання Covid-19. Таким чином, стирання статусу здоров'я корінних народів і нехтування договорними правами корінних народів, включаючи право на самоврядування під час пандемії, свідчить про пандемічний колоніалізм Канади, який підтримує практику колоніалізму поселенців простою риторикою структурного гноблення та прав корінного населення [58].

Як показує дослідження, таке дискримінаційне медичне ставлення до корінних народів було періодичною проблемою, а не випадковими інцидентами, що траплялися лише під час поточної пандемії [95;104]. Як зазначив Мавані [81], руйнування здоров'я корінного населення є частиною колоніального проекту поселенців щодо зникнення корінного населення, який відбувався протягом сотень років і продовжується досі. Крім того, більш високу вразливість корінного населення до проблем зі здоров'ям не можна розглядати як окрему проблему, оскільки колонізація та расизм є умовами, які створили вразливість в першу чергу. Ці умови створюють расову ієрархію цінності життя, де життя корінного населення та інших расових меншин знецінюються та знищуються. Тим часом, як стверджував Перрі [86], у дослідженні критичної раси була невидимість «білості». Така невидимість має тенденцію натуралізувати колонізацію та позбавлення володіння, роблячи історію колонізації та расизації «неминучою та доброякісною». Без прямої конфронтації з білими, влада та панування, які

приписувалися білим, залишаються недоторканими, з одного боку, а страждання та дискримінація, яких зазнають корінні жителі, залишаються невизнаними, затемненими та невирішеними, з іншого боку. Антикорінний расизм сприймається та переживається корінними народами в усіх соціальних інститутах і на багатьох рівнях, включаючи індивідуальний, колективний, інституційний та культурний [29].

Крім того, корінне населення Канади також потерпало від расової жорстокості поліції. З березня по червень 2020 року повідомлялося про низку випадків насильства з боку поліції проти корінного населення. Повідомлялося, що лише за цей період шість представників корінного населення загинули в результаті насильства з боку поліції в Канаді [34].

Незважаючи на небажання RCMP та багатьох політиків визнати існування системного расизму, що стоїть за жорстокістю поліції проти корінного населення Канади, кількісні дані, пов'язані зі злочинністю, показали, що корінне населення справді частіше, ніж білі канадці, стає жертвою поліції. У громадах корінних народів спостерігаються вищі показники злочинності, про які повідомляє поліція, і надмірне представництво корінного населення серед ув'язнених, що вказує на дискримінаційну роботу поліцію та дискримінаційний стереотип щодо корінного населення [30]. Хоча таку дискримінацію можна простежити в історії колонізації корінних народів, заперечення присутності системного расизму проти корінних народів у системі кримінального правосуддя Канади сьогодні дозволяє нормалізувати таку дискримінаційну практику, увічнити негативний стереотип і незнання нездатності протистояти цій проблемі.

З аналізу повідомлень ЗМІ та наукових публікацій, які критично обговорюють інциденти проти расизму, можна побачити, що канадська політика мультикультуралізму знаходиться на роздоріжжі. Через п'ятдесят років після його реалізації його легітимність поставлена на карту. Як федеральна політика, вона ризикує бути надто дистанційованою від повсякденних практик людей і, таким чином, бути простою риторикою. Крім

того, існує ризик нездатності ефективно задовольнити нагальні вимоги расових спільнот щодо рівноправності та соціальної справедливості. У міру того, як видиме населення меншини розширюється, а його популярність зростає через різні культурні організації та етнічні організації [53], расові громади сьогодні вимагають не лише визнання своєї культурної спадщини, але й підвищеної обізнаності та кращих соціальних умов до мобілізації, щоб вимагати негайних дій і змін для рівності та соціальної справедливості. Це чітко видно через масштаб антирасистських протестів, адвокатські запити та соціальну мобілізацію сьогодні. Наприклад, китайські канадці по всій країні організували численні антирасистські кампанії та освітні заходи, використовуючи платформи онлайн-зустрічей, і соціальні медіа-платформи, у відповідь на дискримінацію азіатських іммігрантів під час Covid-19. Китайсько-канадська національна рада соціальної справедливості (CCNC-SJ) організувала низку ініціатив для підвищення обізнаності громадськості щодо антиазіатського расизму та заклику до проактивних дій для боротьби з расизмом [33;85].

Громада чорношкірих канадців також ініціювала акти опору проти расизму. На додаток до Руху «Життя чорношкірих мають значення» та протестів проти расизму серед чорношкірих, які проходили по всій країні, багато лідерів та активістів чорношкірих Канади розпочали пропаганду та довгострокові ініціативи з нарощування потенціалу. Чорношкірі канадські бізнес-лідери започаткували Канадську раду бізнес-лідерів проти античорношкірого системного расизму та BlackNorth Initiative, щоб збільшити представництво чорношкірих лідерів у корпоративній Канаді та вирішити багаторівневі проблеми, з якими стикаються чорношкірі канадці [82]. Організація підтримки іммігрантів і біженців Skills for Change запустила Інститут чорношкірого лідерства з соціальних дій за зміни, щоб сприяти системним змінам у боротьбі з расизмом проти темношкірих [94].

Тим часом корінне населення продовжує піднімати свої голоси за соціальну справедливість, правду та примирення після більш ніж століття

політичної організації та активності. Після виявлення безіменних могил дітей корінного населення, померлих у школах-інтернатах, прихильники корінного населення очолили марші, влаштували протести та ініціювали громадські збори для підвищення обізнаності. Корінні жителі провели обшуки на ділянках шкільних закладів і подали колективні позови, вимагаючи справедливості за шкоду, яку вони зазнали в минулому, і за притягнення федерального уряду до відповідальності за порушення статутних прав [50]. Лідери корінних народів ініціювали рух «День помаранчевої сорочки», щоб підвищити обізнаність про історію та спадщину шкільної системи інтернатного типу в Канаді, і цей масовий пам'ятний день тепер відбувається разом із Національним днем правди та примирення в Канаді 30 вересня. Громадський рух Idle No More (INM), започаткований у 2012 році, продовжує створювати альянс із чорношкірою спільнотою та іншими маргіналізованими канадцами, щоб притягнути канадський уряд до відповідальності за захист прав людини корінних народів і боротися з системним расизмом і насильством.

Боротьба та акти опору расових спільнот проти расизму в Канаді сьогодні, спонукають перевести погляд мультикультуралізму з «культури» на «расу» та «расизм». Мультикультуралізм більше не стосується лише етнічної приналежності та культури, як це було задумано під час його прийняття, і канадська ідентичність, яку політика сподівається виростити, більше не може бути оформлена в рамках єдності, орієнтованої на поселенців, як це було задумано під час його прийняття [31].

Стало очевидним, що канадська ідентичність расових спільнот залежить не лише від культурної спадщини, але більшою мірою залежить від расової ідентичності людей, оскільки вона соціально сконструйована в Канаді. Політика мультикультуралізму, яка уникає раси та расизму, більше не може бути актуальною в нинішню епоху примирення та антирасизму, як того вимагають расові спільноти. Політика мультикультуралізму, яка применшує расу та расизм, більше не може бути ефективною в нинішні часи,

коли всі форми расизму, включаючи відкритий і явний тип макрорасизму, інституційний і системний мецо-расизм та мікроагресивний тип расизму, зближуються та співіснують [44].

Незважаючи на те, що канадський Закон про мультикультуралізм (1985) та інші законодавчі зусилля в 1980-х і 1990-х роках додали компонент рівності та боротьби з расизмом, цього може бути недостатньо для заохочення боротьби з расизмом на практиці. Як стверджував Рейтц [89], хоча мультикультуралізм визнає проблеми, з якими стикаються расові спільноти, він не надав корисного політичного ресурсу та не наголосив на будь-яких зобов'язаннях боротися з дискримінацією та невігідним становищем у діях. Це обмеження сприяє тому, що мультикультуралізм є скоріше риторикою, і загальне самовдоволення канадців поточними расовими відносинами в Канаді.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД

3.1. Досягнення та проблеми політики мультикультуралізму держави

Політика мультикультуралізму Канади змінила країну, викликавши впродовж десятиліть як захоплення та і певну критику в усьому світі. Через півстоліття Канада як «мозаїка» продовжує існувати в народній уяві багатьох іммігрантів в першому покоління, що прибули в перших хвилях імміграції після встановлення політики мультикультуралізму. Дійсно, колишній прем'єр-міністр П'єр Трюдо, під чиїм наглядом офіційна політика набула чинності, довгий час був шанованою особою серед багатьох спільнот іммігрантів за те, що ця політика обіцяла їм та їхнім сім'ям. Це стало баченням Канади, яке перейняли різні партійні лінії та пропагували уряди різних провінцій, хоча було політично відкинуто в Квебеку.

Після прийняття федеральної політики Канада стала розглядатися в усьому світі як країна величезного потенціалу, надії та свободи; місце, де сім'ї та окремі люди могли триматися за те, ким вони є, без потреби асимілювати в одну вузьку рамку те, що означає бути «канадцем» [42]. Сьогодні понад 20 відсотків населення країни народжені за кордоном, і все більше людей прибувають до країни завдяки еволюції імміграційної політики, спрямованої на полегшення залучення талановитих і кваліфікованих працівників та їхніх сімей.

Канада справедливо пишається своєю еволюційною толерантністю до різноманітності та плюралізму. Тривалий шлях формування багатокультурності включає зростання вдячності мультикультуралізму, визнання того, що етнічні, релігійні чи культурні відмінності визнаються та поважаються. Право на інтеграцію в канадську традицію, засноване на цих відмінностях і незважаючи на ці відмінності, схвалене в правових

інструментах, починаючи від законодавчого захисту в кодексах прав людини і закінчуючи конституційним закріпленням у Канадській хартії прав і свобод.

Основа канадського суспільства формувалася мультикультуралізмом протягом останніх 50 років. Незважаючи на численні досягнення та недоліки мультикультуралізму, побутує думка, що так само, як суспільство адаптується до змін, так само повинні змінюватися правові рамки та практики, які використовуються для управління соціальними взаємодіями.

Загалом, поняття мультикультуралізму виявилось казковим. Щось, що приховує рабство, японські табори для інтернованих та інші темні сторінки історії Канади. У 1996 році Королівська комісія у справах аборигенів написала у своїй доповіді, що «країна не може бути побудована на живій брехні». Сьогодні брехня полягає в тому, що Канада завжди була місцем, яке сприяло толерантності та різноманітності. Політика мультикультуралізму, яку пропагували в 1971 році, не була спрямована на визнання корінного населення [42]. Ця обіцянка толерантності та формальної рівності не поширювалася на невід'ємні права канадців.

Протягом п'ятдесяти років канадський наратив мультикультуралізму розповідав позитивну історію інтеграції в толерантне, ліберальне та рівноправне суспільство. Проте навіть сьогодні канадці живуть в культурі, яка надає пріоритет приєднанню до англійських і французьких поселенців.

Поки дві Канади – французька та англійська – боролися за власні мови та культури, держава продовжувала пригнічувати мови корінних народів. Маленьких дітей забирали з сімей і відправляли до школи, яка «вибивала» з них рідну мову. Якщо вони вижили, їх повертали додому з мовою, яка назавжди відокремила їх від своєї культури.

У цьому контексті мультикультуралізм був інструментом для легітимізації та зміцнення Канади, але мінімізації та знищення корінного населення [42].

Тому наступні п'ятдесят років мають бути зосереджені на відновленні культури корінних народів. Потрібно знайти баланс між канадським

європейським стилем парламентської демократії та способами пізнання корінного населення. Потрібно викладати правдиву історію Канади та працювати над відновленням у корінних народів традиційних знань, які були знищені [42].

Незважаючи на всі зусилля, спрямовані на формування інклюзивного та шанобливого суспільства, у якому усуваються перешкоди для участі, політика мультикультуралізму виявилася невдалою, зокрема для чорношкірих канадців. Останні, незважаючи на 50-річну політику, продовжують відчувати високий рівень соціальної ізоляції, стикаються з вищим рівнем безробіття та зазнають дискримінації на роботі, у школі та в інших місцях у більшій мірі, ніж інші громадян, включаючи інших расових канадців. Проте проблеми інклюзії не будуть вирішені проведенням більшої кількості культурних заходів або дослідженнями досвіду расизму.

На жаль, знадобляться десятиліття, коли іронія поводження з дітьми та громадами корінних народів прорветься в суспільній свідомості таким же чином як усвідомлення того, що мозаїка підтримувалася як частина винятковості Канади. По суті Канада була заснована на тих самих асиміляційних настроях, які характеризували колоніальне мислення, що проявилось в усьому європейському заселенні та колонізації [42].

Незважаючи на те, що жорстоке поводження з корінними громадами, а також геноцид, вчинений проти них, залишаються жахливою та болісною спадщиною, яка вимагає щирого примирення та відновлення, насправді саме вчення корінних народів допомогли сформуванню думку про те, що ми повинні бачити «іншого» як частину взаємопов'язаного цілого [42].

Канадська політика мультикультуралізму, незважаючи на всі її наміри, як писав у 2011 році професор Джордж Дж. Сефа Дей, «виявилася неефективною у вирішенні ширших питань структурного расизму, соціального гноблення, домінування та маргіналізації людей у суспільстві... Розмови про мультикультуралізм в прихованому вигляді приводять до

відповідних і затьмарених важливих дискусій про привілеї, системну владу і про те, як в ці моменти ідентифікуються окремі органи» [25, р.65].

У Канаді було багато дискусій щодо політики мультикультурності. З тих пір, як ця політика була офіційно запроваджена в країні ще в 1971 році, прихильники та критики з усього світу постійно обговорюють її цілі, вплив і наслідки для інтеграції іммігрантів, етнічних і расових груп, а також релігійних меншин в країні.

Була неоднозначна реакція на цю політику: ті, хто «за» і ті, хто «проти», висували аргументи на підтримку своїх різноманітних вимог.

Наприклад, ті, хто підтримує політику мультикультуралізму, схильні стверджувати, що, усунувши перешкоди для повноцінної участі в канадському суспільстві, ця політика продовжує відігравати позитивну роль у сприянні інтеграції між людьми різних рас і етнічних груп у канадському суспільстві у порівнянні з іншими країнами, які ще не оголосили мультикультуралізм офіційним.

Враховуючи високий рівень взаємного сприйняття та взаємодії між корінними канадцами та іммігрантами, існує висока ймовірність того, що іммігранти в довгостроковій перспективі стануть справжніми громадянами, таким чином маючи можливість брати участь у загальній соціальній та політичній діяльності країни.

Ті, хто виступає проти мультикультуралізму, з іншого боку, підтримуватимуть позицію, що ця політика є великою загрозою національній єдності, серед інших помітних недоліків. Інші критики також розглядають мультикультуралізм як перешкоду для соціальної інтеграції та інтеграції іммігрантів.

У цьому ж ключі деякі вчені також висловлюють свої погляди та бачення, вказуючи на те, що мультикультуралізм, який зосереджується головним чином на загальному збереженні культурної, релігійної та/або етнічної ідентичності, є менш ефективним порівняно з політикою, яка зосереджена на освіті та економічна інтеграція [84].

Різні аспекти соціальної ідентичності, такі як стать, раса, сексуальність, клас і громадянство, викличуть різну поведінку, реакції та/або стосунки в різних системах гноблення. У більшості випадків іммігранти до інших країн розглядаються як члени певних груп суспільства, які мають обмежені привілеї та права на своє життя.

Ці групи, ймовірно, призведуть до структурної нерівності та дискримінації цих груп меншин через різні стереотипи, пов'язані з різними аспектами їх ідентичності [28]. Такі аспекти, як раса, етнічна приналежність і громадянство, як правило, перетинаються з іншими факторами в лінії для встановлення моделей експлуатації та панування.

Ці моделі колективної невдачі, через які установи не можуть надати належні послуги людям просто через їхню расову або етнічну приналежність, очевидно, можна спостерігати через ставлення, процеси та поведінку, які виражають дискримінацію через невігластво, расистські стереотипи, мимовільні упередження та легковажність серед інших способів вираження дискримінації проти людей у певній спільноті [84].

Як і слід було очікувати, взаємодія статі, сексуальності, класу, раси та громадянства в канадському суспільстві, швидше за все, буде такою ж, як і в будь-якому іншому місці світу, яке характеризується високим рівнем імміграції. Однак це не стосується Канади, де багатокультурна політика залишається офіційною та забезпечується «Канадським законом про мультикультуралізм 1988 р.». Багатокультурна політика в країні продовжує формувати нову політичну та демографічну реальність протягом багатьох років, що веде до більшої соціальної рівності в усіх інститутах його різноманітного суспільства, незалежно від різних соціальних ідентичностей, що визначають ці демографічні показники [84].

Що ще важливіше, помітні меншини в канадському суспільстві все більше продовжують поділяти ліберально-демократичні цінності та норми країни, незважаючи на їхні релігійні відмінності та приналежність. Ці права включатимуть права жінок і геїв.

Однак, незважаючи на жорстку політику щодо фундаментальних прав людини, яку сприймає уряд Канади, все ще трапляються випадки колективного досвіду людей різної раси та етнічної приналежності, які зазнають про нерівне ставлення в різних сегментах суспільства.

Це чіткий доказ того, що, незважаючи на позитивний вплив канадської полікультурної політики, аспект расизму все ще є одним із головних каменів спотикання на шляху до повної інтеграції головних місій політики в різноманітне канадське суспільство.

Однак це, ймовірно, створить великі виклики для політики, враховуючи те, як її можна застосувати для боротьби з расизмом та іншими системами гноблення та експлуатації в країні. Випадки расизму на канадській території характеризуються прогресуючою відсутністю справедливого та рівного доступу меншин до можливостей працевлаштування, відчуженням і маргіналізацією протягом багатьох років [45].

Незважаючи на право на рівне ставлення до всіх канадських громадян, чи то корінні канадці чи іммігранти, воно є фундаментальною вимогою «Канадського закону про мультикультуралізм» 1988 року. У нинішній ситуації існує нагальна потреба канадського суспільства прийняти способи усунення існуючої диспропорції, намагаючись підтримувати расову справедливість, інтеграцію та справедливість у всіх державних установах.

Необхідно прийняти політику, яка, ймовірно, усуне структурні та інституційні бар'єри доступу, що призводять до нерівності, щоб внести трансформаційні зміни в порядок денний канадської мультикультурної політики.

Це насправді було б своєчасним втручанням у проблему, враховуючи той факт, що певна політика в різних сегментах різноманітного канадського суспільства безупинно продовжувала прищеплювати негативний вплив на його маргіналізовані групи, в основному з іммігрантів.

Структурні та інституційні перешкоди, що перешкоджають рівному поводженню з кожним громадянином Канади, є досить послідовними та

передбаченими з метою створення системи інклюзії, яка, ймовірно, забезпечить повне визнання та повагу до всіх громадян Канади незалежно від їх етнічної приналежності, статі, сексуальної орієнтації, громадянство чи навіть раса.

Це не тільки допоможе створити інклюзивне суспільство, яке характеризується рівністю, але й створить більш цінне канадське суспільство, яке визнає та практикує основні права людини.

Завдяки своїй багатокультурній політиці Канада продовжує приймати іммігрантів з усіх куточків світу, не ризикуючи скомпрометувати спадщину своїх етнічних груп-засновників, до яких належать корінне населення, французи та британці.

Завдяки цій стратегії надзвичайно суперечлива мультикультурна політика зіграла значну роль у перетворенні Канади як нації, яка цінує велике розмаїття людей у межах своїх політичних кордонів і відображає зростаючий транснаціональний характер глобальних спільнот.

Якщо не ставити під сумнів дисбаланс влади та історичну спадщину, приходимо до політики мультикультуралізму, яка сміливо та голосно проголошує, що кожен може взяти участь і привнести своє культурне розмаїття в канадське суспільство, у той час як у більш витонченому та тихому тоні також каже, що це вітання є умовним. У цій версії мультикультуралізму вітаються лише ті частини вашої культури, які подобаються домінуючій культурі, і ті, які не суперечать нормам і традиціям, які підтримують привілеї білих. Результатом цих двозначних слів є те, що канадське суспільство досягає толерантності, а не інтеграції. Коли є невдалі спроби інтеграції, у цьому завжди винна «інша/зовнішня» культурна група, а не домінуюча.

Білі привілеї сприяють підтримці расової ієрархії, яка формує всі соціальні, культурні, політичні та економічні системи, які діють у суспільстві. Привілеї білих дозволяють одній групі домінувати, встановлювати норми, встановлювати правила та визначати наслідки. Усі

інші повинні грати за цими правилами привілеї білих, а ті, хто не має цього привілею, залишаються на узбіччі. На периферії існує різноманітність у робочій силі, але відсутнє включення чи вагоме представництво на владних позиціях у цій робочій силі.

Дослідницький проект Black Canadian National Survey виявив, що 96% чорношкірих канадців вважають, що расизм є серйозною проблемою на робочому місці. Для порівняння, 56% опитаних білих канадців відповіли, що расизм на робочому місці є незначною проблемою або взагалі не є проблемою [46]. Такий різкий контраст у точках зору вказує на дуже різний життєвий досвід чорношкірих канадців порівняно з білими канадцами. Навіть під час взаємодії в одному середовищі досвід суттєво відрізняється, оскільки одна група знає, що все створено для її користі, тоді як іншій групі постійно доводиться орієнтуватися в ексклюзивних впливах білих привілеїв.

З усіх проблем, що виникають при реалізації політики мультикультуралізму, задокументовані у великому обсязі літератури, необхідно розглянути питання постійного навчання. Незалежно від того, наскільки створена система хороша, ефективність системи в кінцевому рахунку залежить від учасників системи. Вони є інтерпретаторами та виконавцями правил. Виклик канадському суспільству полягає в тому, як виховати своїх громадян для розвитку глобального мислення, чутливого до всіх культур і народів, когнітивних навичок і пристрасі для досягнення цілей, які пропагує мультикультуралізм. Розмірковуючи над цим питанням, С.Гуо висловив занепокоєння щодо структурних бар'єрів, які позбавляють іммігрантів можливості навчитися жити разом у нещодавно прийнятих країнах [55, р.159]. Як наслідок, ці іммігранти позбавлені можливості повноцінно брати участь у житті основного суспільства. Л.Діб, І.Дональдсон і В.Туркотт дійшли висновку, що саме уряд відіграє важливу роль в усуненні структурних бар'єрів і в сприянні спільному мультикультурному простору для об'єднання канадців [41]. Не менш важливим є те, що громадяни титульного суспільства повинні активно черпати знання з ресурсів, які

приносять іммігранти в ці простори. Т.Лу зазначила, що успіх мультикультуралізму є результатом успішної інтеграції, двостороннього навчання, якому сприяють особливий економічний, соціальний, політичний та інституційний контекст громадянського суспільства та втручання держави [80]. Успіх Канади залежить від взаємної поваги в розмовах, через які «мультикультуралізм є плеканням мультикультурних культур» [87, р.218].

Шлях мультикультуралізму на наступні 50 років має бути прокладений з використанням підходів проти расизму та гноблення, які формують колективне розуміння проблем соціальної інтеграції.

У середині 1990-х імміграційна політика Канади вступила в епоху експансії. Кількість щорічно прийнятих іммігрантів підскочила в середньому з 140000 в 1971-1990 роках до майже 250000 в 1991-2019 роках, збільшившись на 75%. Зросла також популярність імміграції. Дані сучасних соціопитувань показали постійну підтримку імміграції, і прийом біженців зріс. Зусилля деяких політиків використати громадську опозицію імміграції провалилися. Нинішній уряд на чолі з прем'єром Джастіном Трюдо планує подальше збільшення імміграції. Народна підтримка різко контрастує зі зростанням антимігрантських настроїв в інших країнах, включаючи США, Великобританію та Францію [59, р.42].

Що пояснює цю «канадську винятковість»? Дехто віддає перевагу мультикультуралізму, кажучи, що цей канадський ідеал сприяв імміграції та зміцнював відкритість Канади до різноманітності. Звичайно, мультикультуралізм є характерною рисою канадської ідентичності, і зв'язок між мультикультуралізмом та імміграцією залишається сильним у суспільній свідомості. Тут застосовуються два важливі застереження. По-перше, незважаючи на те, що підтримка імміграції в Канаді є значною і має коріння в популярному мультикультуралізмі, це не означає, що більша підтримка імміграції Канадою обов'язково пояснюється більшою відкритістю до різноманітності. Ставлення до імміграції в країні сильно залежить від конкретних іммігрантів, яких вона приймає. І на відміну від інших країн,

іммігранти в Канаду зазвичай прибувають із запрошенням від уряду. Відбір іммігрантів відбувається з пріоритетом на освіту та інші активи, щоб забезпечити працевлаштування та отримати економічний ефект для економіки. Відповідно, канадці більше за інших розглядають імміграцію як економічну вигоду [90]. Географія та історія Канади також відіграють важливу роль. Канада не має кордону з біднішими країнами, і як колишня колонія, Канада не має зобов'язань перед колишніми колоніальними територіями. Жорстка реакція на прибуття на острів Ванкувер кількох сотень незареєстрованих «людей на човнах» китайського походження свідчить про те, що канадці не приймуть такого великого потоку нелегальних іммігрантів, як у США на кордоні з Мексикою.

Відкритість канадців до різноманітності порівняно з іншими країнами найкраще виміряти за допомогою даних опитування, уникаючи термінів із значеннями, пов'язаними з певною країною, таких як «мультикультуралізм» та «імміграція». Ось тут Канада не виглядає такою винятковою. Міжнародні опитування показують, що канадці та американці однаково схильні висловлювати підтримку етнічним групам, щоб зберегти свої звичаї, а не зливатися з суспільством (лише меншість віддала перевагу цьому варіанту в обох країнах). Вони в однаковій мірі погодилися з тим, що окремі спільноти меншин можуть стати повноправними членами національного суспільства. Очевидно, мультикультурні цінності не обмежуються країнами з офіційною мультикультурною політикою або країнами, де популярна імміграція.

Друге застереження: підтримка канадської імміграції та її політики мультикультуралізму не означає, що її колишнє небажання вирішувати проблеми несприятливого становища було подолано. Суспільна підтримка мультикультуралізму, можливо, зросла, але переконливі та широко розголошені докази дослідження економіста Філа Ореопулоса 2011 року, які свідчать про постійний антиазіатський расизм при наймі на роботу роботодавцями, не викликали підвищеного громадського інтересу до вирішення цього питання. Крім того, економічні відмінності іммігрантів

певного походження такі ж великі в Канаді, як і в співставних за імміграцією країнах.

Дослідження чорношкірих іммігрантів у США та Канаді свідчать про однаково низький рівень кваліфікації. Те саме стосується китайців, південноазіатських та інших меншин. Нещодавно опубліковане дослідження Джеффри Г. Рейц показує, що навіть у таких різних підходах до імміграції суспільствах, як Франція та Канада, після врахування особистих характеристик іммігрантів, таких як їх раса, релігія та рівень освіти, а також відповідного ринку праці та соціального забезпечення, порівнювані групи іммігрантів часто повідомляють про дискримінацію та демонструють порівнянний рівень соціального благополуччя та успіху в працевлаштуванні відносно кваліфікації [91].

Соціальний капітал, представлений у сильній підтримці мультикультуралізму в період розширення імміграції, дає політикам значну гнучкість у політиці щодо імміграції та біженців, що дуже відрізняється від США та Європи. Це не означає, що канадці менш схильні до дискримінації меншин або більше схильні до антидискримінаційної політики.

Отож, хоча соціальний капітал, що виникає завдяки підтримці мультикультуралізму в Канаді, зріс, його зміст підкреслював підтримку культурного різноманіття та експансивної імміграції, а не справедливості. Сьогодні в Канаді спостерігається підвищення уваги до расизму проти темношкірих і корінного населення, підкріпленого медіа-штормами щодо двох основних історій: резонансу в Канаді вбивства Джорджа Флойда поліцейським в Міннеаполісі та тривожного викриття про жорстоке поводження з дітьми корінного населення, змушеними відвідувати школи-інтернати.

Недавнє національне дослідження расових відносин (Environics Institute, 2019) виявило, що чорношкірі та корінні народи найбільше постраждали від расизму та дискримінації [43]. Такі докази расизму проти темношкірих і корінних народів підірвали гордість канадців у возвеличенні

різноманітності. Мультикультуралізм не забезпечив соціального капіталу, корисного як політичний ресурс для подолання дискримінації та несприятливого становища загалом, і не підкреслив жодних зобов'язань перед групами, які зазнають найжорстокішого расизму, корінними народами та чорношкірими. Навіть сьогодні, визнаючи проблеми, з якими стикаються чорношкірі та корінні народи, більшість канадців описують расові відносини та ставлення до расових меншин як позитивні в цілому. Якщо це не зміниться, мультикультуралізм ризикує стати неактуальним для боротьби з антиафриканським і антикорінним расизмом у Канаді.

Проте існує чимало проблем на тлі культурної різноманітності. Так кількість інцидентів на ґрунті ненависті в Канаді, про які повідомляють представники Південної та Південно-Східної Азії, зросла на 318% і 121% відповідно протягом 2021 року [27]. У 2019 році 46% чорношкірих канадців віком від 15 років повідомили, що стикалися з принаймні однією формою дискримінації за останні п'ять років [39]. Незалежно від повноважень федерального уряду, саме громадяни повинні переконатись, що багатокультурність Канади справді виправдовує свою назву.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців нагородило канадців премією Нансена в 1986 році, хоча в минулому в них була історія виключення певні групи біженців [49]. У 2021 році уряд оголосив, що прийме 20000 найбільш уразливих біженців з Афганістану через кризу, спричинену виведенням військ США. Навіть коли рівень імміграції різко впав, під час пандемії 2020 року Канада прийняла 184000 нових постійних жителів (Statista, 2021). З повномасштабним вторгненням Росії в Україну з березня 2022 року було розпочату програму спрощеної видачі віз для українських біженців.

Перепис 2016 року (Статистика Канади, 2017а) показує, що в Канаді проживає 35151728 мільйонів людей зі зниженим коефіцієнтом народжуваності, старіючим та етнічно різноманітним населенням: 22,3 відсотка видимих меншин, 4,9 відсотка корінного населення, а люди

європейського походження становлять 72,9 відсотка. Канада продовжує займати перше місце серед країн ОЕСР за часткою випускників коледжів і університетів (54 : 36,7 відсотка в середньому по ОЕСР) у віковій групі 25–64 роки (Statistics Canada, 2017b). У 2016 році вихідці з корінних націй, метиси та інуїти досягли успіхів у вищій освіті на кожному рівні: 18,7 відсотка у 2006 році до 23,0 відсотка у 2016 році в дипломі коледжу. У 2018 році 70 відсотків 20-річних іммігрантів, які приїхали до Канади у віці до 15 років, отримували вищу освіту порівняно з 56 відсотками канадського населення цієї вікової групи. Паттерсон та ін. (2019) вказують на те, що зростання зайнятості за попередні п'ять років «повністю припадало на частку іммігрантів, що проживають в країні».

В 2021 році Канада була названа «Найкращою країною світу» за версією U.S. News and World Report (Сінгер, 2021). Посилаючись на дані Індексу міграційної політики інтеграції, стаття вказує на «провідні світові закони та політику Канади, включаючи Канадську хартію прав і свобод та її національну політику щодо мультикультуралізму». Інші звіти, цитовані в статті, стверджують, що Канада є дуже привабливим і інклюзивним місцем і одним із «найдружніших місць на Землі для іммігрантів». У 2020 році Канада була 4-ю у світі за своєю «всеосяжною політикою, сприятливою для іммігрантів, яка наголошує на рівних правах, можливостях і безпеці для новоприбулих». Канада також була представлена як країна, в якій приймають біженців, особливо під час кризових ситуацій, і в 2019 році знову посіла перше місце серед 26 країн як світовий лідер у розселенні біженців (UNHCR, n.d.).

Сьогодні мультикультуралізм через 50 років все ще залишається суперечливим поняттям. Люди по-різному розуміють мультикультуралізм: збереження етнічних культур, створення етнічних анклавів, небезпечний, оскільки він сприяє «есенціалізму», який об'єктивує культуру, ідентичність та практики етнокультурних груп [65].

Член Національної академії Канади, Ратна Гош схиляється до рівних можливостях, незважаючи на відмінності в культурі чи країні походження, що передбачає акцент на расизмі та дискримінації, але це також право бути іншим. Чи стала вертикальна мозаїка, яку Джон Портер описав у 1965 році, більш плоскою? Звичайно, зі збільшенням різноманітності населення канадське суспільство є складнішим, ніж у 1960-х роках. Незважаючи на багаторічну мультикультурну політику, вертикальна мозаїка насправді не змінилася. Було досягнуто багато здобутків, і хоча пандемія 2019-2021 років висвітлила існуючі розриви, вона також створила простір і можливість для нової норми, щоб розвинути «злиття горизонтів» [47, р. 317] для складової культури або «третьої культури». Домінуючі групи були менше стурбовані зміною власного ставлення до груп меншин, таким чином зберігаючи ієрархію, і часто навіть не усвідомлювали привілеїв, які вони мають, але яких не мають інші, особливо вразливі групи (McIntosh, 2003). Рух BLM і Комісія правди та примирення разом із пандемією надали чітку картину викликів багатокультурності в Канаді, політиці, яку підтримує більшість канадців.

«Законодавства недостатньо, оскільки багатокультурна перспектива передбачає гуманістичні цінності».

Мультикультуралізм є зміною парадигми в ідеології, оскільки він передбачає зміну відносин влади: від асиміляції чи гомогенності, що знаходиться на одному кінці спектру, до гетерогенності та злиття багатьох культур на іншому кінці [48]. Це кардинально новий спосіб мислення, світогляд. Законодавства недостатньо, оскільки мультикультурна перспектива передбачає гуманістичні цінності [103, с.75].

Мультикультуралізм – це робота, що триває, оскільки це не статична концепція. Світ змінюється, і мультикультуралізм неможливо визначити: він завжди в процесі становлення, він «ніколи не закінчується».

Мультикультуралізм, як і будь-яка інша доктрина та ідеологія, не є статичним і постійно розвивається в контексті. І хоча Канада протягом останніх п'ятдесяти років прагне до більш інклюзивного та демократичного

суспільства, мультикультуралізм не суперечить цим цінностям і має бути доповнювальною ідеологією. Хоча критики продовжують сумніватися, чи може Канада прагнути до кращого, інклюзивнішого та рівноправнішого суспільства без мультикультуралізму, чи можна успішну інтеграційну історію Канади пояснити іншими факторами? [64]. Відповідь буде ствердною. Проте емпіричний канадський мультикультуралізм робить величезний внесок у більш інклюзивне та рівноправного суспільство.

Канадський мультикультуралізм закладав основу протягом п'ятдесяти років. Принципи та цінності, схвалені мультикультуралізмом, є паралельними та доповнюють ліберальне та демократичне суспільство. Мультикультуралізм зміцнює політичну, економічну та соціальну систему Канади. Мультикультуралізм забезпечив Канаді репутацію та міжнародний імідж, завдяки якому країна знаходиться в авангарді у визнанні та управлінні національною та глобальною реальністю, де процвітає культурне розмаїття.

Ця місія чітко прописана в різних розробках мультикультуралізму. Рух до визнання різноманітності в нації та офіційного вирішення потреби в регулюванні відносин між видимими меншинами та основним суспільством викликає найбільше захоплення. Незважаючи на виклики, мультикультуралізм уже створив платформу для створення єдності нації. Затвердження цих принципів законодавчо пропонує канадцам вибір, які можуть визначити, як вони ідентифікують себе етнічно та якою мірою вони зберігають свою етнічну культуру в рамках законної, шанобливої та демократичної політичної та соціальної структури [74, с.30].

3.2. Канадський досвід втілення політики мультикультуралізму для України

Метою реалізації політики мультикультуралізму в Канаді стало забезпечення комфортного та безконфліктного існування різноманітних

культур в межах однієї країни на основі добровільної та повноцінної політичної інтеграції. Досягнення цієї мети базується насамперед на прийнятті та повазі до іншої культури всіма сторонами діалогу. В основі політики мультикультуралізму в Канаді лежать такі принципи:

1) усвідомлення важливості (але не абсолютної) культурної складової в суспільно-політичному житті особистості та суспільства;

2) рівне включення представників усіх культурних груп суспільства в суспільне життя суспільства (наприклад, забезпечення доступу до участі у визначенні загального блага);

3) необхідність часткової добровільної культурної трансформації з метою досягнення політичного консенсусу щодо загального блага – мультикультурний компроміс;

4) сприйняття широкого багатформатного полікультурного діалогу (полілогу) як найкращого способу досягнення легітимного полікультурного компромісу.

Важливо розуміти, що всі зазначені вище цілі та принципи дотримуються в повній мірі, і це сприяє успішній реалізації політики мультикультуралізму [3].

Найгостріші протиріччя зараз виникають через високе зростання потоків мігрантів із мусульманських держав. У більшості держав суспільство виявилось не готовим до їх сприйняття, в деяких випадках навіть незважаючи на факт звикання до приїзду трудових мігрантів. Важливо розуміти, що в даному випадку роль відіграє не тільки неготовність суспільства шукати компроміс і сприймати інші культурні традиції та практики, але, головним чином, небажання самих мігрантів адаптуватися до життя в іншій культурі. У зв'язку з цим виникають природні протиріччя, мігранти не можуть ідентифікувати себе з державою, в яку вони зараз прибувають, і можуть приєднатися до екстремізму в пошуках ідентичності, про що говорив навіть Джеймс Кемерон [3].

Досвід Канади, що дотримуються доктрини мультикультуралізму, виявив певні проблеми. Реально перейняти принципи мультикультуралізму можна лише там, де є свобода вибору. Але ця свобода вибору веде і до суперництва різних культур. Одні культури «обираються» все більшою кількістю людей і вкорінюються, інші ж утрачають своїх виразників, слабшають, і деякі з них, в результаті, вочевидь, приречені на зникнення. Проблема культури взагалі дуже нагальна в суспільствах, що трансформуються, оскільки у глобалізованій економіці «культура» перестає «успадкокуватися», жодна група не володіє «культурою» сама по собі, культура – це ореол, як висловлюється Ф. Джеймсон, який бачить група, коли входить у стосунки з іншою. Тому часом представники слабкіших культур мультикультуралізм трактують скоріше як сегрегацію і вимагають максимальної відстороненості своїх «братів» від представників інших культур [4].

Окрім того, культурна сфера життєдіяльності хоч і є певною мірою самостійною, та вона тісно пов'язана з економічною та політичною сферою, особливо в силу сучасних глобалізаційних процесів. Відомо, що процеси глобалізації викликали проблеми, пов'язані не лише з економічним розривом між розвинутими країнами й тими, що розвиваються, з загостренням конфліктів на етнічному та релігійному ґрунті. Особливо негативними наслідки глобалізації виявилися для визначення ідентичності і, відповідно, права на представлення своєї ідентичності. Тому в багатокультурному суспільстві уникнути питання розподілу влади й матеріальних благ не вдається. При цьому в різних культурних спільнотах розуміння справедливості в розподілі влади і благ переважно не збігається [4].

Перешкодою для мультикультуралізму є й культурно-груповий егоцентризм, та егоїзм. Кожна культурна спільнота, незважаючи на гласні толерантні та братолюбні заяви, у своєму середовищі пропагує власну прерогативу над іншими культурними спільнотами і, якщо це можливо, під тими чи іншими приводами й гаслами намагається домогтися привілеїв

порівняно з іншими культурними групами. Культурні меншості безперестанно зазнають впливу від своїх «метрополій»: більшість великих та середніх держав прагнуть підтримувати свої діаспори в чужих країнах і навіть використовувати їх для своїх політичних цілей. Це важлива проблема країн, що в силу свого національного складу повинні тією чи іншою мірою освоювати принципи мультикультуралізму. Загалом проблем вистає. Як слушно зазначає Т.Власова, у світі нестримних глобалізаційних процесів головні програмні установки мультикультуралізму можуть виявитись привабливою і реальною метою України на шляху формування єдиної згуртованої нації, оскільки погляд на громадське життя, що переборює соціальні протиріччя, — не утопія, а перспектива трансформацій, котрі й надають реальний шанс сьогодення.

Україна є молододержавою, але історія українського народу, нації, етносу є дуже давньою. На даний момент, ми українці маємо свою державу визнану усіма країнами світу, маємо свою територію і кордони, державною мовою є національна українська мова [18].

На думку Т.Власової, ідея мультикультуралізму може в широкому розумінні прийматися й досягатися в Україні як визнання співіснування усередині нації плюральності культур. Проте доктрина мультикультуралізму не є об'єктом обговорення українським політикумом, в першу чергу через протиріччя, що виходять із його реальної несумісності з основними принципами української національної єдності [4].

Даючи оцінку стану політики мультикультуралізму в Україні, С. Дрожжина говорить, що право України націлене на зближення національного культурного розвитку з розвитком загальнолюдських цінностей, але серед ідей культурної політики «переважають ті, що орієнтуються на національні цінності» [8].

Дослідниця мультикультуралістичних процесів в Україні М. Стріха зазначає: «...у суспільстві не розв'язано суперечність: між традицією «радянського інтернаціоналізму» й спробами побудувати етнонаціональну

державу...». І далі: «... очевидно: некритичне застосування до України термінів і положень європейських документів межі XX і XXI ст. щодо культурного різноманіття неодмінно виявиться контрпродуктивним, бо Україна рух до мультикультуралізму розпочинає не від статусу національної держави (що була відправною точкою для країн континенту в 1970-80-х рр.), а від постколоніальної ситуації «двох Україн», де розколина між Україною європейською та Україною євразійською проходить не по Дніпру чи Збручу, а в свідомості й повсякденних практиках більшості українців». Науковець вважає, що дорога до мультикультуралізму України лежить «лишень через набуття статусу національної держави, – такої, якими є держави «культурно різноманітної» Європи» [19].

Суперечлива спадщина українського етносу, розділеного в певні періоди історії між різними державами, зокрема Австро-Угорською та Російською імперіями, проявляється у різних цивілізаційних вимірах, етнокультурному менталітеті, звичаях, рівнях толерантності та культури спілкування з іншими етнічними групами. Збирання українців у межах однієї держави, яке в основному відбулося за часів тоталітаризму, згодом показало цивілізаційні відмінності регіонів, зберегло певне непорозуміння між західними та східними українцями [12, с.3]. За умов відсутності української державності імперські та тоталітарні режими прагнули розколоти українців як етнонаціональну цілісність за територіальними, мовними, релігійними, культурними ознаками, нерідко нацьковували одних українців на інших або розпалювали громадянські війни, акумулювали українофобію, залучали для цього представників етнічних меншин. Випадками штучного поділу українців за регіональним принципом, їх протиставлення, накладання тавра «націоналістів», «бандерівців», «петлюрівців», «мазепинців», «донецьких», «проросійських» просякнута й пострадянська історія України. Негативний досвід минулого, спроби його укорінення знаходять відображення в намаганнях переписати історію, створити спільну історію, очистити підручники від критики негативних проявів імперської доби та періоду

тоталітаризму. Сьогодні назріло питання вироблення нової за підходами та якістю політики щодо українства, формування сучасної української культури європейського зразка, зближення міжетнічних культурних впливів. У цьому контексті завданням політики мультикультуризму є поєднання інтересів розвитку української культури з іноетнічними культурами [12, с.4].

Втілення доктрини мультикультуралізму в українському суспільстві сприятиме подальшій його демократизації та входженню української держави до світової спільноти. Зважене управління етнокультурною різноманітністю стане передумовою суспільної інтеграції українського суспільства, підтримки його культурної багатоманітності, збереження ідентичності етнокультурних груп, розвитку загальнонаціональної культури, котра дозволить забезпечити формування спільної для всіх громадян національної самобутності [6, с.10].

Вибір української моделі мультикультуралізму не можливий без врахування головних умов: якщо визнання державою культурного різноманіття не загрожуватиме територіальній цілісності та національній безпеці; визнання необхідності подальшого розвитку демократії та громадянського суспільства, які є запорукою захисту прав людини; створення нових можливостей для розвитку культури не лише меншин, а й більшості. В ідеалі модель мультикультуралізму має стати новою соціополітичною стратегією, яка визначатиме якісно нові принципи організації соціального процесу, за якого особистість повинна бути позбавленою від негативних етнокультурних стереотипів і мати розвинене почуття розуміння та прийняття інших культур [13, с.160].

В українському суспільстві феномен мультикультуралізму присутній в різних проявах. І, хоча вони слабші ніж в багатьох інших державах, ми повинні сприяти забезпечення культурних потреб меншин, але при цьому домінуючу позицію, позицію більшості має відігравати саме українська культура.

Проблема національної ідентичності українців особливо гостро постала в час відкритої агресії Росії. В останні місяці війни спостерігаємо надзвичайно сильний патріотичний підйом, багато з тих хто раніше вагався при визначенні свого коріння зараз з гордістю кажуть, що вони українці.

Подальше вивчення реалій запровадження мультикультуралізму в Канаді може бути цікавим для країн, які також живуть у двомовних реаліях, зокрема й для України [1].

ВИСНОВОК

Кінець XX – початок XXI століття став періодом великих змін в історії людської цивілізації. Численні технічні та технологічні нововведення були розроблені практично в усіх сферах діяльності людини. Відбувся перехід до постмодерної культури. Суспільство вступило в епоху тотальної глобалізації. Все це породжено мультикультуралізмом.

Мультикультуралізм – це особливе явище суспільного життя, що сприяє мирному співіснуванню різних культур і етнічних груп в межах одного суспільства. Це стало неминучим сучасним досвідом, оскільки знаходить відображення як у культурному, так і в політичному житті. Це питання обговорюється вже понад п'ятдесят років, і завжди викликає суперечки. Все більшого значення набувають питання, пов'язані з мультикультурним плюралізмом і мультикультурним суспільством, діалогом культур і проявом мультикультуралізму в політичній, соціальній та економічній сферах, які об'єднані спільним феноменом інклюзивної глобалізації.

Мультикультуралізм розглядається в двох аспектах: політичному та філософському. Мультикультуралізм, як політичний інструмент, використовувався не лише як відповідь на етнічне розмаїття, але й як засіб його стримування. Однак такий підхід таїть в собі парадокс. Мультикультуралізм розглядає розмаїття суспільства як догму, але має на увазі, що воно повинно обмежуватися спільнотою меншин. Автори політики мультикультуралізму прагнули інституціоналізувати існуючу різноманітність шляхом віднесення людей до певних етнічних і культурних груп. І відповідно до цього поділу були визначені їхні права та потреби. Іншими словами, така політика допомогла провести межі розриву, які мали бути стерті. Розроблена як інструмент контролю та створення умов взаємоіснування, політика мультикультуралізму веде не до взаєморозуміння та збагачення, а до розпалювання міжнаціональної та релігійної ворожнечі.

Мультикультуралізм у філософському розумінні, є широким терміном, що означає «переосмислення «монокультуралізму» західної інтелектуальної традиції». У цьому контексті мультикультуралізм є теоретичним принципом, який стверджує рівноцінність різних культур, і принципово відмовляється від побудови ієрархії між ними та стирає межу між «високими» та «низькими» культурами.

Оскільки мультикультуралізм явищем багатограним, необхідно звернути увагу на його культурний аспект. З одного боку, це явище ототожнюється з культурним різноманіттям, а з іншого воно пов'язане з практичною реальністю в політиці та управлінні: певною системою кроків держави для підтримки культурного різноманіття. Мультикультуралізм як факт культурного розмаїття відомий давно, хоча не визнавався як феномен, а його визначення було сформульовано значно пізніше.

Мультикультуралізм – це політика, спрямована на збереження та розвиток культурних відмінностей у конкретній країні та у світі загалом, а також теорія чи ідеологія, яка виправдовує цю політику та вимагає співіснування культур для їх взаємопроникнення, збагачення та розвитку в основному руслі масової культури.

Концепція мультикультуралізму з'явилася в Канаді наприкінці 1960-х років. Завдяки програмам уряду «колонізації та розвитку» сотні тисяч іммігрантів та їхніх сімей з різних куточків Європи були привезені до Канади, щоб освоїти її величезну «недосліджену» землю у великій Прерії та її «дикий» Захід з кінця XIX століття. 8 жовтня 1971 року ліберальний уряд Трюдо представив парламенту Канадську політику мультикультуралізму, який заклав її загальний та основу пізнішого законодавства та публічного дискурсу канадського мультикультуралізму.

Сьогодні Канада визнана однією з провідних країн, які сприяють мультикультуралізму не лише у своїй національній політиці, але й у повсякденному соціальному дискурсі. Однак постало питання наскільки канадський мультикультуралізм може бути зразком для світу. Деякі науковці,

зокрема Кимліка, стверджують, що канадський досвід мультикультуралізму може бути обмежений його унікальними історичними та географічними умовами. Раціоналізація імміграційної системи наприкінці 1960-х років урізноманітнила етнічний склад Канади. Ізольована географія також перешкоджає масовому переміщенню мігрантів, особливо з бідних країн, до Канади. Існування двох етнічних груп-засновників історично сприяло політиці пристосування до меншин, хоча в історії Канади пристосування не застосовувалося до інших етно-расових груп протягом дуже тривалого часу.

Одним із найважливіших моментів є те, що повага до прав людини серед канадців також є ключовим фактором, який робить можливим канадський мультикультуралізм. Канадський мультикультуралізм не ізольований від канадської системи прав людини. Однак, під час обговорення канадського мультикультуралізму рідко згадуються рамки прав людини. Натомість люди зазвичай зосереджуються на Канадській політиці мультикультуралізму та наступному Законі про канадський мультикультуралізм 1988 року. Обидві спроби були першими в світі. Дійсно, серед усіх урядових зусиль, спрямованих на розвиток мультикультуралізму в канадському суспільстві, ці два документи вважаються найбільш помітними. Однак, хоча доктрина мультикультуралізму заклала загальний дух канадського мультикультуралізму, вона не мала правового статусу. Прийняття закону створило правову основу канадського мультикультуралізму. На відміну від більшості інших законодавчих актів, він, як це не парадоксально, не має жодних змагальних наслідків у світлі недотримання. Це головним чином служить як бажана політика сприяння соціальній єдності або форма громадянського мультикультуралізму.

Ключ до розвитку мультикультуралізму в Канаді полягає в тому, що він був задуманий як інструмент, який допоможе інтегрувати постійно зростаючі різноманітні культури канадців шляхом створення простору для процвітання всіх культур, а не для асиміляції чи гомогенізації канадців в одну конкретну культуру. Канада як національна держава визнала та

прийняла мультикультуралізм як спільну ідентичність та політику, і продовжує працювати над цим іміджем.

Мультикультуралізм не є ідеальним рішенням для більшості населення, непорозуміння та швидкі зміни часто виявляються для них приголомшливими, коли канадці намагаються побачити, як їхня прекрасна «мозаїка» країни поєднується воедино. Це постійні битви, з якими стикається ця мультикультурна країна, що постійно зростає. Расизм і дискримінація все ще існують у межах канадських кордонів, але мультикультурні цінності Канади допомагають протистояти цим упередженням, оскільки ця ідея прославляє різноманітність та інтеграцію. Найбільшою сильною стороною Канади є багата, різноманітна спільнота, якій політика та практика мультикультурності допомагають пустити коріння.

Як свідчить історія останніх років, Канада все більше стає культурно та етнічно різноманітною країною, і з цієї причини політика мультикультуралізму є, мабуть, однією з головних реакцій федерального уряду на цю різноманітність.

Багатокультурна політика, як її сприймає канадський уряд, справді є одним із ключових аспектів, які краще визначають характер країни. Мультикультуралізм у Канаді такий же старий, як і сама нація, і це відображає історію країни, а також її нинішню реальність як офіційної мультикультурної нації з 1971 року.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що дух справедливості та поваги до різноманітності, закладені в Хартії та канадський закон про мультикультуралізм, ще не повністю і по-справжньому реалізовані. Канадський мультикультуралізм, що базується на правах людини, безсумнівно, накопичив багато цінного досвіду для світової спільноти. І його успіх здобув міжнародну репутацію. Ця модель, безумовно, не без проблем і обмежень. З позитивної точки зору, ці виклики породили деякі здорові дебати в Канаді, які можна зрозуміти як рефлексивну самокритику серед

членів канадського суспільства. Як відкрите суспільство, Канада й надалі вдосконалюватиме цю модель через цей колективний рефлексивний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка А. Стати канадцем, залишившись собою: досвід Канади по управлінню багатокультурністю. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2016/11/26/149354/>
2. Білецька О. О. Мультикультуралізм як важливий фактор розвитку суспільства в глобалізованому світ. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Випуск 4. С. 166–175.
3. Бірюкова О. О. Тест на справжній Мультикультуралізм: від теоретичних засад до втілення у життя. *Практична філософія перед викликами сучасності*. Харків : ХНУВС, 2011. С. 38–48.
4. Власова Т. Єдність із відмінностей. Чому український політикум обходить мовчанням тему мультикультуралізму. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/iednist-iz-vidminnostey>
5. Волошенюк О. В. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. *Forum Prava*, 2019. 56(3). 6–12. URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-012-2019-3-FP-Voloshenyuk_3.pdf
6. Висоцька Н. О. Концепція мультикультуралізму як чинник розвитку літератури США кінця ХХ – початку ХХІ століть / Н. О. Висоцька. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2012. – 105 с.
7. Димерець Р. Й. Ідентичність і традиція в контексті ідеї громадянського суспільства (роздуми з приводу «Політики визнання» Ч. Тейлора). Концепція мультикультуралізму. Київ : Стилос, 2005. С. 132–143.
8. Дрожжина С. В. Культурна політика як проблема сучасного соціокультурного процесу аспект: автореф. дис. канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія і філософія історії». Донецьк, 2004. 17 с.

9. Жангожа Р. Мультикультуралізм: pro et contra ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2016. 208 с.
10. Козловець М. А. Мультикультуралізм versus національної ідентичності. *Наукові записки* : Серія «Філософія» 2011. Випуск 8. С. 243–257.
11. Колодій А. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах з неконсолідованими націями. *Демократичне врядування : науковий вісник* [Періодичне електрон. наук. фах. вид.]. Львів, 2011. Вип. 8. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik8/zmist.html
12. Кулакура О. Я. Мультикультуралізм: сутність і перспективи для України. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kalakura_Oleh/Multykulturalizm_sutnist_i_perspektyvy_dlia_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=qtcevvg1ev7qev9p5flcdavv306
13. Ляпіна Л. Проблема мультикультуралізму в українському соціогуманітарному дискурсі. *European political and law discourse*. Vol.5 Issue 3. 2018. С.155-161. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-3/24.pdf>
14. Ляпіна Л. А. Мультикультуралізм як стратегія вирішення проблем культурного розмаїття: аналіз теоретичних моделей. *Український соціум*. 2017. – № 1. С. 60–71.
15. Михайлова М. О. Мультикультуралізм і проблема толерантності у поліетнічному соціокультурному просторі. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2010. Вип. 54. С. 32–36.
16. Микитинець А.Ю. Мифы о мультикультурализме (культурно-антропологический анализ). *Грані. Філософія*. № 7 (87). Липень. 2012. С.44-47. URL: https://www.libr.dp.ua/text/grani_2012_7_10.pdf
17. Підскальна О. Мультикультуралізм: політика визнання чи перерозподілу? *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 17. С. 58–65.

18. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.
19. Стріха М. «Мультикультуралізм по-українському»: спроба «перегнати, не доганяючи»? *Критика-Коментарі*. 2003. 5 червня. URL: www.krytyka.kiev.ua
20. Ткаченко В. Генеза концепції мультикультуралізму в Канаді. *Часопис «Січовик»*. 2016. URL: <http://sichovyk.com.ua/svitovid/663-multiculturalism-in-canada>
21. Ткаченко І. В. Криза ідеї європейського мультикультуралізму: економічний і релігійний чинники. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації. Київ : Фенікс, 2014. С. 372–386.
22. Хома Олег. Філософські культури: терпимість, толерантність і визнання. *Філософська думка*. 2011. № 4. С. 76–89.
23. Щербина В. Мультикультуралізм или культурная многоукладность? (к вопросу о рефлексии метаморфоз современного общества.). URL: <http://sg-sofia.com.ua/multikulturalizm-ili-kultur-mnogoukladnost>
24. Abella R. S. Report of the royal commission on equality in employment. Ottawa: Minister of Supply and Services. 1984.
25. Augustine J. Multiculturalism @ 50: the experience of black Canadians P.65-69. URL: https://acs-metropolis.ca/wp-content/uploads/2021/10/663_AEC-CITC_EN_V6_Web-1-1.pdf#page=41
26. Bader Veit. Associative Democracy and the Incorporation of Ethnic and National Minorities. In P. Hirst and V. M. Bader (eds.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. London: Frank Cass, 2001. pp. 187-202.
27. Balintec J. 2 years into the pandemic, anti-Asian hate is still on the rise in Canada, report show. 2022, April 3. CBC. URL: <https://www.cbc.ca/news/canada/toronto/2-years-into-the-pandemic-anti-asian-hate-is-still-on-the-rise-in-canada-report-shows-1.6404034>

28. Banting K., Thomas J., Courchene T., Seidle L. *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*. Montreal : Institute for Research in Public Policy. 2007.
29. Benoit A. C., J. Cotnam, D. O'Brien-Teengs, S. Greene, K. Beaver, A. Zoccole, and M. Loutfy. Racism experiences of urban Indigenous women in Ontario, Canada: "We all have that story that will break your heart". *The International Indigenous Policy Journal* 2019. № 10.
30. Beyond multiculturalism: revisioning a model of pandemic anti-racism education in post-Covid-19 Canada. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8795931/>
31. Blanding L. "A harmonious national mosaic"? The multiculturalism debate of the 1950s and 1960s. *Canadian Issues Fall/Winter*. 2021. P.15–20.
32. Block S., Galabuzi GE. *Persistent inequality: Ontario's color-coded labour market*. Ontario: Canadian Centre for Policy Alternatives. 2018.
33. Boisvert N. *Chinese Canadians, health officials taking stand against 'unfair stigmatization' during coronavirus outbreak*. 2020.
34. Britneff B. *'Disturbing' police violence against Indigenous people will be investigated: Trudeau*. 2020.
35. Brosseau L., Dewing M. Canadian Multiculturalism. URL: https://lop.parl.ca/sites/PublicWebsite/default/en_CA/ResearchPublications/200920E#a3
36. Canada House of Commons. *Multiculturalism: Building the Canadian mosaic*. Report of the Standing Committee on Multiculturalism. 1987.
37. Canadian settlement in action: history and future. URL: <https://openeducationalberta.ca/settlement/chapter/settlement-services/>
38. Cecco L. *Canada urged to open its eyes to systemic racism in wake of police violence*. 2020.
39. Cotter A. Experiences of discrimination among Black and Indigenous populations in Canada, 2019. *Statistics Canada*. 2022, February 16. URL: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00002-eng.htm>

40. DasGupta N., Shandal V., Shadd D., Segal A. *The pervasive reality of anti-Black racism in Canada*. 2020.
41. Dei GJS., Lewis K. *Covid-19, systemic racism, racialization and the lives of black people: The impact of Covid-19 in racialized communities*. Ottawa: Royal Society of Canada. 2020.
42. Elghawaby A., Chorney-Booth E., Wei J., Paradis D. Canadian Multiculturalism: A Work in Progress. Aug. 17, 2022. URL: <https://thewalrus.ca/canadian-multiculturalism-a-work-in-progress/>
43. Environics Institute. Race relations in Canada 2019: A survey of Canadian public opinion and experience. *Environics Institute for Survey Research*. 2019.
44. Fleras A. Race and racism by Pierre van den Berghe: A fifty year retrospect. In: Guo S, Wong L, editors. *Immigration, racial and ethnic studies in 150 years of Canada: Retrospects and prospects*. Leiden: Brill. 2018. pp. 209–228.
45. Fleras A. *Unequal Relations: An Introduction to Race, Ethnic and Aboriginal Dynamics in Canada. Sixth Edition*. Toronto: Pearson Canada. 2010.
46. Francis A. Survey shows most Canadians agree racism is a problem. And Black people are dealing with the worst of it. URL: <https://www.thestar.com/news/gta/2021/05/21/survey-shows-most-canadians-agree-racism-is-a-problem-and-black-people-are-dealing-with-the-worst-of-it.html>
47. Gadamer H. *Truth and method* (2nd ed.). J. Weinsheimer and D.G. Marshall (Trans). New York : Crossroad. 1989.
48. Ghosh R. Multiculturalism in a Comparative Perspective: Australia, Canada and India. *Canadian Ethnic Studies Journal*. 2018.50(1), 15-36.
49. Ghosh R., Sherab D., Dilimulati M., Hashemi N. Creating a Refugee Space in the Canadian school Context: The Approach of an Inclusive Society. In A.W. Wiseman, L. Damaschke-Deitrick, E. Galegher & M. F. Park (Eds.), *Comparative Perspectives on Refugee Youth Education: Dreams And Realities in Educational Systems Worldwide* (pp. 102-130). London, UK: Routledge. 2019.

50. Gilmore R. *Mapping the missing: former residential school sites in Canada and the search for unmarked graves*. 2021.
51. Glazer Nathan. *We are All Multiculturalists Now*, Harvard University Press. 1998. p.7.
52. Graham J. *Canada confronts racism in police in wake of Indigenous deaths*. 2020.
53. Guo S., Guo Y. Combating anti-Asian racism and xenophobia in Canada: toward pandemic anti-racism education in post-Covid-19. *Beijing International Review of Education*. 2021.
54. Guo S., Guo Y. Multiculturalism, ethnicity and minority rights: The complexity and paradox of ethnic organizations in Canada. *Canadian Ethnic Studies*. 2011. № 43(1-2):59–80.
55. Guo Shibao. Toward Recognitive Justice: Emerging Trends and Challenges in Transnational Migration and Lifelong Learning. *International Journal of Lifelong Education*. 2010. Vol. 29. 2. P. 149-167.
56. Habermas Jürgen. *Justification and Application: Remarks on Discourse Ethics*, MIT Press, Cambridge MA. 2003.
57. Hawthorn A. *Why have indigenous communities been hit harder by the pandemic than the population at large?* 2021
58. Howard-Bobiwash HA, Joe JR, Lobo S. Concrete lessons: Policies and practices affecting the impact of Covid-19 for urban Indigenous communities in the United States and Canada. *Frontiers in Sociology*. 2021.
59. Jeffrey G. Reitz Popular multiculturalism as social capital: trends and prospects, p.39-43, URL: https://acs-metropolis.ca/wp-content/uploads/2021/10/663_AEC-CITC_EN_V6_Web-1-1.pdf#page=41
60. Kalbach W. E. A demographic overview of racial and ethnic groups in Canada. In P. S. Li (ed.), *Race and ethnic relations in Canada* (pp. 18-47). Toronto : Oxford University Press. 1989.

61. Kamal D., Donaldson I., Turcotte B. Integration and Identity in Canada: The Importance of Multicultural Common Spaces. *Canadian Ethnic Studies/Etudes ethniques au Canada*. 2008. Vol. 40.1. P. 161-187.
62. Kihika M. Conceptualizing Canada's subtle-'not so bad'-racism problem. *CRS*. 2020.
63. Kukathas, Chandran D. *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom*. Oxford: Oxford University Press. 2003
64. Kymlicka W. The Current State of Multiculturalism in Canada and Research Themes on Canadian Multiculturalism 2008-2010. Citizenship and Immigration Canada. 2010. URL: <http://www.cic.gc.ca/english/pdf/pub/multi-state.pdf>.)
65. Kymlicka W. The Essentialist Critique of Multiculturalism: Theories, Policies, Ethos. *SSRN Electronic Journal*. 2015.
66. Kymlicka W., Wayne N. *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press. 2000.
67. Kymlicka W. *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press. 1998.
68. Kymlicka W. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press. 1995.
69. Kymlicka W. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Right*, Clarendon Press, Oxford. 1998.
70. Kymlicka W. *Multicultural Odysseys Navigating the New International politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press. 2007.
71. Kymlicka W. *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press. 2001.
72. Kymlicka W. The Rights of Minority Cultures: Reply to Kukathas. *Political Theory*, 20(1),1992. pp. 140-146.
73. Leman M. Canadian multiculturalism. URL: <https://publications.gc.ca/collections/Collection-R/LoPBdP/CIR/936-e.htm>

74. Leung H. Canadian Multiculturalism in the 21st Century: Emerging Challenges and Debates. P.19-33. URL: https://www.researchgate.net/publication/236139532_Canadian_Multiculturalism_in_the_21st_Century_Emerging_Challenges_and_Debates
75. Li P. S. Cultural diversity in Canada: The Social Construction of Racial Differences. URL: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/jsp-sjp/rp02_8-dr02_8/rp02_8.pdf
76. Li P. S. *The Chinese in Canada* (2nd ed.). Toronto: Oxford University Press. 1998.
77. Li P. S. The economics of brain drain: Recruitment of skilled labour to Canada, 1954-86. In Vic Satzewich (ed.), *Deconstructing a nation: Immigration, multiculturalism and racism in '90s Canada* (pp. 145-162). Halifax, Nova Scotia: Fernwood Publishing. 1992.
78. Li P. S. The multiculturalism debate. In P. S. Li (ed.), *Race and ethnic relations in Canada* (2nd ed., pp. 147-176). Toronto: Oxford University Press. 1999.
79. Liu S. *Reports of Anti-Asian hate crimes are surging in Canada during the COVID-19 pandemic*. 2021.
80. Loo T. Hotel Canada. *Canada's History*. 2011. 91.4. P. 60-61.
81. Mawani R. *A historical account of the pandemic: Health, colonialism, and racism in Canada*. Ottawa: Royal Society of Canada. 2020.
82. McNutt R. *Fighting anti-Black racism in Canada: BlackNorth initiative shares insights at Shaar Shalom lecture*. 2021.
83. Mégret, Frédéric. International Human Rights and Global Legal Pluralism: A Research Agenda. In René Provost and Colleen Sheppard (eds.) *Dialogues on Human Rights and Legal Pluralism*. Dordrecht: Springer. 2013.
84. Multiculturalism in Canada: Social and Political. *Aspects Research Paper*. Jun 21st, 2022. URL: <https://ivypanada.com/essays/research-of-canadian-multiculturalism-act-on-race-and-ethnicity/>

85. Patton J. *Chinese Canadian group creates 'Stop the Spread' awareness program aimed at Covid-19 related racism.* 2020.
86. Perry A. Whiteness and BC history in the age of Covid-19. *BC Studies.* 2021.
87. Phil R. Multicultiphobia. Toronto: University of Toronto Press. Sahadat, John. 2000.
88. Ravza Altuntaş Çakır. Liberal Multiculturalism and Human Rights Discourse: The Contribution of Will Kymlicka. URL: https://web.archive.org/web/20220223090341id_/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1622452
89. Reitz J. Popular multiculturalism as social capital: Trends and prospects. *Canadian Issues Fall/Winter:* 2021.P.39–44.
90. Reitz J.G. The distinctiveness of Canadian immigration experience. *Patterns of Prejudice.* 2012. 46(5). P. 518-535/
91. Reitz J.G., Simon P., Laxer E. Muslims' social inclusion and exclusion in France, Québec, and Canada: does national context matter? *Journal of Ethnic and Migration Studies.* 2017. 43(15): 2473–2498.
92. Shachar Ayalet. Entangled: State, Religion, and the Family. *Harvard International Law Journal,* 49. 2009. pp. 135-142.
93. Singh I. *2020 already a particularly deadly year for people killed in police encounters, CBC research shows.* 2020.
94. Skills for Change . *Anti-Black racism: a year's reflection on progress and the path forward.* 2021.
95. Skosireva A., P. O'Campo, S. Zerger, C. Chambers, S. Gapka, and V. Stergiopoulos. 2014. Different faces of discrimination: Perceived discrimination among homeless adults with mental illness in healthcare settings. *BMC Health Services Research.* URL: <http://www.biomedcentral.com/1472-6963/14/376>.
96. Statistics Canada. 1986 Census public use microdata file on individuals: Documentation and user's guide. 1990.

97. Statistics Canada. Historical statistics of Canada (2nd ed.). Ottawa : Minister of Supply and Services Canada, 1983.
98. Stefanovich O., Raycraft R. *First Nations and Ottawa agree to \$8-billion settlement on drinking water advisories*. 2021.
99. Taylor Ch. Multiculturalism and the "Politics of Recognition". Princeton, Princeton University, p.64, 72, 1992.
100. Taylor Ch. 'Atomism'. *Philosophical Papers*, 2, 1985. pp. 187-210., p. 200,
101. Taylor Ch. Multiculturalism and the "Politics of Recognition", Princeton University Press. 1994.
102. Tully J. *Strange Multiplicity: Constitutionalism in an Age of Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. p. 190.
103. What has multiculturalism achieved in Canada and what are its challenges? *Ratna ghosh*. P.75-80. URL: https://acs-metropolis.ca/wp-content/uploads/2021/10/663_AEC-CITC_EN_V6_Web-1-1.pdf#page=41
104. Wylie L., McConkey S. Insiders' insight: Discrimination against Indigenous peoples through the eyes of health care professionals. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities* 2019.

ДОДАТОК

ХРОНОЛОГІЯ ФЕДЕРАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

період	подія
1948	Канада приєдналася до Загальної декларації прав людини, яка поширюється на всіх людей, незалежно від статі, раси, релігії, культури чи ідеології.
1960	Парламент Канади ухвалив Білль про права, який забороняє дискримінацію за ознаками раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії чи статі.
1967	Положення про расову дискримінацію, які існували в канадському імміграційному законодавстві з початку 20 століття, були скасовані.
1969	Королівська комісія з двомовності та бікультуралізму опублікувала четверту книгу свого звіту про внесок етнічних груп у культурне збагачення Канади.
1970	Канада ратифікувала Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.
1971	Канада стала першою країною в світі, яка запровадила політику мультикультуралізму.
1972	Перше призначення (молодшого) міністра мультикультуралізму.
1973	Канадська консультативна рада з мультикультуралізму (пізніше перейменована на Канадську етнокультурну раду) була створена для підтримки міністра.
1974	Саскачеван став першою провінцією, яка прийняла законодавство щодо мультикультуралізму.
1976	Канада ратифікувала Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.
1977	Парламент прийняв Канадський закон про права людини, який заснував Канадську комісію з прав людини для моніторингу та посередництва у суперечках щодо прав людини в Канаді.
1982	Канадська хартія прав і свобод закріпила права на рівність у Конституції та визнала мультикультурну спадщину Канади.
1984	Спеціальний комітет палати громад з видимих меншин у канадському суспільстві оприлюднив документ «Рівність зараз!» звіт.
1985	Створення Постійного комітету Палати громад з мультикультуралізму.
1986	Парламент прийняв Закон про справедливість у сфері зайнятості.
1988	Королівський дозвіл був наданий 21 липня на канадський Закон про мультикультуралізм після того, як парламент прийняв цей закон за підтримки всіх партій.

	Федеральний уряд офіційно вибачився за неправомірне ув'язнення та позбавлення громадянських прав японських канадців та конфіскацію їхнього майна під час Другої світової війни та запропонував компенсацію.
1990	Канадський мультикультуралізм представив свій перший щорічний звіт про виконання канадського Закону про багатокультурність урядом Канади.
17 січня 1991 року	Департамент мультикультуралізму та громадянства отримав королівський дозвіл. 21 квітня новий Департамент було офіційно створено, а Геррі Вайнера було призначено першим штатним міністром.
1993	Федеральний уряд оголосив, що мультикультуралізм і громадянство Канади буде розділено на два основні компоненти: програми мультикультуралізму будуть об'єднані з новим Департаментом канадської спадщини, а програми громадянства будуть об'єднані з новим Департаментом громадянства та імміграції.
1994	Федеральний уряд оголосив, що не виплачуватиме жодної компенсації національним етнічним групам для відшкодування минулих образ.
1995	Палата громад одноголосно ухвалила пропозицію офіційно визнати лютий місяцем чорної історії.
1996	Федеральний уряд заснував Канадський фонд расових відносин.
1997	Федеральний уряд оголосив про оновлену програму мультикультуралізму.
2002	Федеральний уряд оголосив, що День мультикультуралізму Канади буде проводитися 27 червня кожного року. У травні уряд Канади підписав офіційну декларацію про призначення травня Місяцем азіатської спадщини.
2005	У лютому бюджеті федеральний уряд оголосив про пам'ятні та освітні ініціативи, щоб підкреслити внесок етнокультурних груп, які особливо постраждали від військових заходів або імміграційної політики того часу. У березні федеральний уряд опублікував Канадський план дій проти расизму «Канаду для всіх». Між серпнем і листопадом федеральний уряд оголосив про укладення принципових угод з українсько-канадською, італо-канадською та китайсько-канадською громадами в рамках Програми відзнаки, вшанування та освіти, оголошеної в бюджеті на лютий 2005 року.
2006	Федеральний уряд приніс повні вибачення китайським канадцам за подушний податок, який накладався на китайських іммігрантів до 1923 року, і подальше виключення китайських іммігрантів до 1947 року. Федеральний уряд оголосив Програму визнання історії громади та

	Програму визнання національної історії, щоб вшанувати історичний досвід і внесок етнокультурних спільнот.
2008	Відповідальність за мультикультуралізм передана від Департаменту канадської спадщини до Департаменту громадянства та імміграції. Сенат одностайно схвалив і ухвалив пропозицію про визнання внеску чорних канадців і лютий як Місяць чорної історії. Федеральний уряд започаткував Премію Павла Юзика за мультикультуралізм.
2009	Канада стала повноправним членом робочої групи Національне співробітництво з питань освіти, пам'яті та дослідження Голокосту (International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research) (тепер відоме як Міжнародний альянс пам'яті жертв Голокосту).
2010	в Канаді відбулася друга щорічна конференція Міжпарламентської коаліції з боротьби з антисемітизмом.
2011	Канада стала першою країною, яка підписала Оттавський протокол про боротьбу з антисемітизмом, розроблений Міжпарламентською коаліцією з боротьби з антисемітизмом.
2013	Уряд створив Управління свободи віросповідання з повноваженнями захищати релігійні меншини, сприяти свободі віросповідання та просувати політику та програми, які підтримують право на свободу віросповідання. Канада була головою до Міжнародного альянсу пам'яті жертв Голокосту з березня 2013 року по лютий 2014 року.
2015	23 квітня 2015 року було надано королівську згоду на Акт «Подорож до Дня свободи», який вшановує вихід в'єтнамських біженців та їх прийняття в Канаду після падіння Сайгону та закінчення війни у В'єтнамі. Закон про нульову толерантність до варварських культурних звичаїв, який вносить зміни до Закону про імміграцію та захист біженців, Закону про цивільні шлюби та Кримінального кодексу, отримав королівський дозвіл 18 червня 2015 року. У червні 2015 року Канада провела установче засідання Міжнародної контактної групи з питань свободи релігії та переконань. 4 листопада федеральний уряд оголосив, що портфель мультикультуралізму переходить від Департаменту імміграції, біженців і громадянства до Департаменту канадської спадщини.
2016	17 травня 2016 року уряд оголосив про створення Управління з прав людини, свобод та інклюзії (OHRFI), яке замінило Управління свободи віросповідання, створене в 2013 році, і йому було надано розширені повноваження. Уряд Канади приніс офіційні вибачення за інцидент у Комагата Мару в 1914 році, коли 352 із 376 пасажирів корабля, переважно сикхського, мусульманського та індуїстського походження, було

	відмовлено у в'їзді до Канади через імміграційну політику того часу.
2017	У березні 2017 року Палата громад ухвалила Моцію М-103 щодо системного расизму та релігійної дискримінації, а 8 червня 2017 року Постійний комітет з канадської спадщини розпочав дослідження з цих тем.
2018	У лютому 2018 року Постійний комітет з канадської спадщини опублікував звіт під назвою «Вжиття заходів проти системного расизму та релігійної дискримінації, включаючи ісламофобію».

SUMMARY

Canada is a country known for its multiculturalism, with people from a diverse range of ethnic and cultural backgrounds all living together in harmony. This has been a defining characteristic of the country for many years, and has played a significant role in shaping its identity. The concept of multiculturalism was officially recognized by the Canadian government in the 1970s, with the adoption of the country's first multiculturalism policy.

This policy recognized the diversity of Canada's population, and committed the government to supporting the preservation and promotion of the various cultures that make up the country. One of the key ways in which the government has supported multiculturalism in Canada is through the provision of funding for cultural organizations and events. This has allowed groups from different cultural backgrounds to maintain their traditions and customs, and has helped to foster a sense of belonging among members of these groups. Another important aspect of Canada's multiculturalism is the way in which it is reflected in the country's institutions and public life.

For example, the Canadian Charter of Rights and Freedoms guarantees the rights of all individuals to enjoy their own culture, and to practice their own religion, while also recognizing the importance of respect for others. This has helped to create a society in which people from different backgrounds can live together in harmony, and where everyone is free to express their own identity.

Multiculturalism has also had a positive impact on the country's economy. By encouraging diversity, the government has helped to create a dynamic and vibrant economy that is well-positioned to take advantage of global opportunities. This has attracted businesses from around the world, and has helped to create jobs and drive economic growth.

Overall, Canadian multiculturalism has been an important part of the country's identity and success. It has allowed people from different backgrounds to live together in harmony, and has helped to create a dynamic and vibrant society.

Canada is a multicultural country that celebrates the diversity of its people. Multiculturalism is a fundamental part of Canada's national identity and is reflected in the country's policies and laws. The Canadian government recognizes the right of all individuals to retain their cultural identity and encourages the preservation and promotion of the languages and cultures of its diverse population. The government also works to eliminate discrimination and promote equality and inclusiveness for all Canadians.

One way that Canada celebrates its multiculturalism is through its policies on immigration. Canada has a long history of welcoming immigrants from all over the world, and its immigration policies are designed to support the integration of newcomers into Canadian society. The country also has programs in place to support the preservation and promotion of the languages and cultures of its immigrant communities.

In addition to its policies on immigration, Canada also has laws that protect the cultural rights of its Indigenous peoples. The Canadian government recognizes the unique cultures, languages, and traditions of the First Nations, Inuit, and Métis peoples and works to support their preservation and revitalization.

The problem of multiculturalism as a political phenomenon and a socio-cultural factor, the characteristics of the manifestation of Canadian multiculturalism and the prospects for its further development. Globalization processes have had an impact on the transformation of the world and the world order. In the course of globalization, many social, political and economic norms of the old world order gradually lost their meaning, new realities in these spheres were established.

Globalization, giving rise to dynamic migration processes around the world, has made the phenomenon of multiculturalism, the integration and assimilation of different groups and ethnicities, both within one state and in the world as a whole, relevant. In this context, multiculturalism, which arose as a means of protecting the rights of ethnic and religious minorities, including immigrants and indigenous peoples, initially developed as a method of combating the assimilation of these

groups, but subsequently transformed into a political ideology that promotes the coexistence of various cultures and languages within the same state.

Canada's multiculturalism policy was officially adopted in 1971 with the adoption of the Multiculturalism Act. Prior to this, Canada had a policy of assimilation, which sought to integrate immigrants and Indigenous peoples into the dominant culture. However, this policy was criticized for ignoring the cultural differences and rights of these groups, and for not fully recognizing the diversity of Canadian society.

The adoption of the Multiculturalism Act marked a shift in Canada's approach to cultural diversity, and recognized the value of cultural differences and the importance of preserving and promoting the cultures of all Canadians. The Act also recognized the rights of Indigenous peoples and committed the government to working towards their cultural revitalization and preservation. The adoption of the Multiculturalism Act was a response to the changing demographics of Canada and the growing diversity of its population.

As more and more immigrants arrived in Canada from around the world, it became clear that a new approach was needed to address the challenges and opportunities of this diversity. The government recognized that a policy of multiculturalism would be better suited to promoting the integration and inclusion of all Canadians, regardless of their cultural backgrounds.